

UNIVERSITETET
I OSLO

Norsk senter for menneskerettigheter

EMD-bulletin nr. 5-2024

Domsreferater fra Den europeiske
menneskerettsdomstolen

Siden forrige EMD-bulletin har det blitt avsagt syv saker mot Norge og ti saker mot de øvrige nordiske landene. Seks av de syv sakene mot Norge er avvisningssaker på barnevernsfeltet. Sakene skiller seg i liten grad fra tidligere avvisningssaker på samme område, og disse vil derfor ikke tas inn i bulletinen. Denne utgaven inneholder sammendrag av én fellende dom mot Norge avsagt i oktober, og de tre klimadommene avsagt i april i år. Utgaven inneholder også sammendrag av to key cases avsagt våren 2024, Bogdan v. Ukraine og Dian v. Denmark.

Case of Haugen v. Norway gjaldt Konvensjonen artikkel 2 og artikkel 13. Spørsmålet var om det hadde skjedd et konvensjonsbrudd ved at klagerens sønn, som led av psykiske problemer, tok sitt eget liv under varetektsfengsling. Domstolen fant en krenkelse av artikkel 2 fordi norske myndigheter ikke hadde gjort nok for å verne om livet til klagerens sønn. Dette skyldtes blant annet alvorlige svakheter ved koordineringen av sønnens helsetilbud.

Den første av de tre klimadommene, Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, gjaldt spørsmålet om statens manglende tiltak for å forhindre konsekvensene av klimaendringene var i strid med Konvensjonen artikkel 2 om retten til liv og artikkel 8 om retten til privat- og familieliv. Saken reiste også spørsmål om artikkel 6 om retten til rettfærdig rettergang og artikkel 13 om retten til effektivt rettsmiddel. Sveits ble dømt for brudd på Konvensjonen artikkel 6 og artikkel 8.

Den andre av de tre dommene, Duarte Agostinho and others v. Portugal and 32 others, er en avvisningssak. Klagerne anførte at eksisterende og fremtidig negativ påvirkning fra klimaendringene utgjorde et brudd på Konvensjonen artikkel 2, 3, 8, og 14. Domstolen konkluderte med at klagen måtte avvises på grunn av manglende uttømming av nasjonale rettsmidler etter Konvensjonen artikkel 35 §§ 1 og 4. Den siste av de tre klimadommene, Carême v. France, ble også avvist fordi klageren ikke oppfylte kriteriene for offerstatus etter Konvensjonen artikkel 34.

I Case of Bogdan v. Ukraine fant Domstolen en krenkelse av Konvensjonen artikkel 6. Spørsmålet i saken var om det forelå et brudd på klagerens rett til rettshjelp fordi han ikke gyldig hadde oppgitt sin rett til advokathjelp. Dian v. Denmark er en avvisningssak. Spørsmålet var om det utgjorde en krenkelse av Konvensjonen artikkel 8 og 10 at klageren ble dømt til fengselsstraff for å ha tigget i en gågate i København.

CASE OF HAUGEN v. NORWAY

Instans	Menneskerettsdomstolen – Domstol (andre seksjon) – Dom
Tittel	CASE OF HAUGEN v. NORWAY
Avsigelsesdato	2024-10-15
Saksnr.	59476/21
Viktighetsnivå	2
Klager	Haugen
Innklaget	Norge
Internettpublisering	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-237292
Konklusjon	Innledende innsigelse avvist (Art. 35) Saker som kan prøves (Art. 35-1) Uttømming av nasjonale rettsmidler Krenkelse av artikkel 2 – Retten til liv (Artikkel 2 – Positive forpliktelser Artikkel 2-1 – Liv) (Substansiell side) Krenkelse av artikkel 13+2 – Retten til et effektivt rettsmiddel (Artikkel 13 – Effektivt rettsmiddel) (Artikkel 2-1 – Liv Artikkel 2 – Retten til liv) Ikke-økonomisk skade – tilkjent (Artikkel 41 – Ikke-økonomisk skade Rimelig erstatning
Votum	Ikke separat votum
Artikler	EMK art 35 EMK art 35-1 EMK art 2 EMK art 2-1 EMK art 13 EMK art 13+2 EMK art 41
Stikkord:	(Art. 35) Admissibility criteria (Art. 35-1) Exhaustion of domestic remedies (Art. 2) Right to life (Art. 2) Positive obligations (Art. 2-1) Life (Art. 13) Right to an effective remedy (Art. 13) Effective remedy (Art. 41) Just satisfaction-{general} (Art. 41) Non-pecuniary damage (Art. 41) Just satisfaction / (Art. 35) Saker som kan prøves (Art. 35-1) Uttømming av nasjonale rettsmidler (Art. 2) Retten til liv (Art. 2) Positive forpliktelser (Art. 2-1) Liv (Art. 13) Retten til et effektivt rettsmiddel (Art. 13) Effektivt rettsmiddel

(Art. 41) Rimelig erstatning-{generell}
 (Art. 41) Ikke-økonomisk skade
 (Art. 41) Rimelig erstatning
 Skjønnsmargin

Rettspraksis:

A.K. v. Liechtenstein (no. 2), no. 10722/13, § 84, 18 February 2016
 Akdivar and Others v. Turkey, no. 21893/93 16 September 1996, § 66, ECHR 1996 IV
 Aleksić v. Serbia (dec.), no. 40825/15, § 62, 8 November 2022
 Ananyev and Others, nos. 42525/07 and 60800/08, § 229, 10 January 2012
 Ancient Baltic religious association «Romuva» v. Lithuania, no. 48329/19, § 94, 8 June 2021
 Branko Tomašić and Others v. Croatia, no. 46598/06, §§ 41-42, 15 January 2009
 Budayeva and Others v. Russia, nos. 15339/02 and 4 others, § 191, ECHR 2008 (extracts)
 Çoşelav v. Turkey, no. 1413/07, § 62, 9 October 2012
 De Donder and De Clippel v. Belgium, no. 8595/06, §§ 69 and 76, 6 December 2011
 Demopoulos and Others v. Turkey (dec.) [GC], nos. 46113/99 and 7 others, § 87, ECHR 2010
 Djavit An v. Turkey, no. 20652/92, § 73, ECHR 2003-III
 Eskilsson v. Sweden (dec.), no. 14628/08, 24 January 2012
 Fernandes de Oliveira v. Portugal [GC], no. 78103/14, 31 January 2019
 İçyer v. Turkey (dec.), no. 18888/02, §§ 72 and 86, ECHR 2006-I
 İlhan v. Turkey [GC], no. 22277/93, § 97, ECHR 2000 VII
 Jeanty v. Belgium, no. 82284/17, § 73, 31 March 2020
 Keenan v. the United Kingdom, no. 27229/95, ECHR 2001-III
 Kudła v. Poland [GC], no. 30210/96, § 157, ECHR 2000 XI
 Kurt v. Austria [GC], no. 62903/15, § 159, 15 June 2021
 L.B. v. Hungary [GC], no. 36345/16, § 149, 9 March 2023
 Laptev v. Russia, no. 36480/13, § 46, 9 February 2021
 Leander v. Sweden, no. 9248/81, § 82, 26 March 1987
 McFarlane v. Ireland [GC], no. 31333/06, § 107, 10 September 2010
 Molga v. Poland (dec.), no. 78388/12, § 72, 17 January 2017
 Mustafa Tunç and Fecire Tunç v. Turkey [GC], no. 24014/05, § 131, 14 April 2015
 Mustafayev v. Azerbaijan, no. 47095/09, § 42, 4 May 2017
 Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania [GC], no. 41720/13, §§ 134 and 136, 25 June 2019
 Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom, no. 46477/99, § 101, ECHR 2002-II
 Radomilja and Others v. Croatia [GC], nos. 37685/10 and 22768/12, § 127, 20 March 2018

Ramirez Sanchez v. France [GC], no. 59450/00, §§ 157-59, ECHR 2006 IX

Renolde v. France, no. 5608/05, §§ 80 and 84, ECHR 2008 (extracts)

Reynolds v. the United Kingdom, no. 2694/08, § 45, 13 March 2012

Rooman v. Belgium [GC], no. 18052/11, 31 January 2019

Roth v. Germany, nos. 6780/18 and 30776/18, § 96, 22 October 2020

Ruminski v. Sweden (dec.), no. 10404/10, § 37, 21 May 2013

Rutar and Rutar Marketing d.o.o. v. Slovenia, no. 21164/20, § 37, 15 December 2022

S.F. v. Switzerland, no. 23405/16, § 73, 30 June 2020

Scoppola v. Italy (no. 2) [GC], no. 10249/03, § 70, 17 September 2009

Segerstedt-Wiberg and Others v. Sweden, no. 62332/00, § 118, 6 June 2006

Selmouni v. France [GC], no. 25803/94, §§ 74 and 75, ECHR 1999 V

Sıdıka İmren v. Turkey, no. 47384/11, § 50, 13 September 2016

Silver and Others v. the United Kingdom, no. 7136/75, §§ 114-15, 24 October 1983

Sürmeli v. Germany [GC], no. 75529/01, § 98, ECHR 2006 VII

Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs and Gubi v. Austria, no. 15153/89, 19 December 1994, § 53, Series A no. 302

Vučković and Others v. Serbia (preliminary objection) [GC], nos. 17153/11 and 29 others, 25 March 2014

Saken omhandler

Saken gjaldt Konvensjonen artikkel 2 om retten til liv og artikkel 13 om retten til et effektivt rettsmiddel. Spørsmålet var om det hadde skjedd en krenkelse av Konvensjonen ved at klagerens sønn, som led av psykiske problemer, tok sitt eget liv under varetektsfengsling.

Fakta

Klageren er en norsk statsborger som ble født i 1948 og bor i Rykkinn.

Klagerens sønn, X, ble født i 1977. X ble underlagt tvungent psykisk helsevern i 2019, fordi han, i psykotisk tilstand, hadde begått et drapsforsøk og annen kriminalitet mot en bekjent. X var ikke strafferettslig tilregnelig, og ble derfor dømt til tvungent psykisk helsevern. Han ble innlagt på sikker enhet på Innlandet sykehus, avdeling Reinsvoll (IHT Reinsvoll).

X's psykiske helse ble betydelig forbedret som følge av innleggelsen, og i desember 2019 ble han overført til en kommunal institusjon med lavere sikkerhetsnivå, hvor han bodde sammen med andre pasienter. I januar 2020 drepte X en medpasient på institusjonen, under påvirkning av alkohol. Han ble arrestert og tiltalt for drap. Dagen etter ble hans mentale helse vurdert av en psykiater, som observerte at X ikke virket å ha symptomer på psykose. Han virket nedslått og påvirket av situasjonen, men ikke aktivt suicidal. Psykiateren henviste ham til en full rettspsykiatrisk vurdering, og konsulterte en senior-psykiater på IHT Reinsvoll.

I januar 2020 besluttet Oslo tingrett at X skulle forbli i varetekt inntil påtalemyndigheten eller domstolen besluttet noe annet. Tingretten besluttet også forbud mot korrespondanse, besøk og nyheter under varetekten. Disse tiltakene ble opphevet i februar 2020. X ble plassert i isolasjon i 14 dager. X samtykket til varetekten, ønsket ikke å delta under høringen, og anket ikke over beslutningen.

Samme dag besluttet Oslo fengsel at X skulle plasseres i en spesialenhet ved fengselet på grunn av selvmordsfare. X ble overvåket hvert 30. minutt, og det ble laget en handlingsplan for å kartlegge risikoen for selvmord. Han skulle være i kontakt med Fengselets helsetjeneste og fengselets psykiatriske klinikk (FFP). Fengselets helsetjeneste foretok en innledende vurdering av X's psykiske helse, og X skal ha informert om at han hadde bipolar lidelse og tidligere var blitt behandlet for psykose. Han sa også at han var deprimert og hadde suicidale

tanker, men ingen konkrete planer om å ta sitt eget liv. Fengselets helsetjeneste oversendte rapporten til fengselets psykiatriske klinikk (FPP), og kontaktet senior-psykiateren på IHT Reinsvoll.

I løpet av de neste dagene økte bekymringen rundt X's psykiske helse, og han ble igjen vurdert av en lege og en psykolog fra FPP. De konkluderte med at han led av ambivalens og skyldfølelse, men vurderte hans mentale tilstand mer som en krisereaksjon enn en depresjon. Senior-psykiateren på IHT Reinsvoll rapporterte senere om økt selvmordsfare hos X. Fengselets helsetjeneste og FPP besluttet kort tid etter at X skulle legges inn på sykehus, og X ble skrevet inn på IHT Sanderud i slutten av januar 2020.

Ved innleggelsen journalførte IHT Sanderud at X's selvmordsfare var forhøyet, men at han ble overvåket jevnlig. Senere ble det journalført at X var diagnostisert med bipolar lidelse, men at hans daværende symptomer var knyttet til en tilpasningsforstyrrelse etter drapet, heller enn depresjon. Selvmordsrisikoen ble vurdert til å være den samme som tidligere.

Noen dager senere ble X tilbakeført til Oslo fengsel. X ble igjen plassert i spesialenheten for psykisk helse, og ble overvåket hvert 30. minutt. Hverken fengselslegen eller FPP tilbød ham helsehjelp etter at han returnerte, utover enkel pasientkontakt. X ble medisinert av senior-psykiateren fra IHT Reinsvoll to ganger, som rapporterte om en lignende tilstand som tidligere, og at X hverken var aktivt psykotisk eller suicidal. Overvåkningen av X hver halvtime ble avsluttet i midten av februar 2020. Tre dager senere forlenget tingretten varetektsfengslingen.

I slutten av februar ble X overført fra fengselets spesialavdeling for psykisk helse til en vanlig fengselsavdeling. To dager etter overføringen begikk X selvmord i fengselscellen sin. Han ble funnet kl. 09.15 på morgenen, hvor han hadde vært alene siden kl. 18.30 kvelden før.

Politiet gjennomførte avhør og undersøkelser, X ble obdusert, og Statsforvalteren ble varslet om saken. Oslo fengsel uttalte at beslutningen om å avslutte overvåkningen av X hadde grunnlag i at han ble vurdert å ha det bedre, hadde tilbragt mer tid ute med andre innsatte, og at det ikke var indikasjoner på selvskading eller selvmordsfare. Fengselet vurderte at alle relevante enheter hadde vært involvert i oppfølgingen av X, inkludert Fengselets

helsetjeneste, FFP og et eksternt sykehus, og at beslutningen om overføringen hadde virket rimelig på grunnlag av den tilgjengelige informasjonen.

Fengselets helsetjeneste uttalte at de kun hadde hatt sporadisk kontakt med X de siste to ukene før hans død, og at IHT Reinsvoll hadde ansvar for behandlingen. IHT Reinsvoll uttalte at de ikke hadde hatt faktisk behandlingsansvar for X, selv om de riktignok medisinerer X og snakket med ham på hans forespørsel. Helsetjenesten ved Oslo fengsel uttalte at de ikke hadde vært involvert i beslutningen om å overføre X, og at det ikke forelå mer spesifikk dokumentasjon knyttet til overføringsbeslutningen.

I mars 2020 klaget klageren over X sitt selvmord til politiet. Han anmeldte også Oslo fengsel, IHT Sanderud, Oslo tingrett og dommerne som hadde vært involvert i saken. Politiet åpnet en etterforskning i samarbeid med Statsforvalterne i Innlandet og i Oslo og Viken. I august 2020 vurderte Statsforvalteren i Oslo og Viken at det ikke forelå indikasjoner på straffbare forhold hos fengselshelsetjenesten, og politiet henla saken mot de anmeldte partene i januar 2021. Klageren anket over denne beslutningen, men Statsadvokaten opprettholdt beslutningen i mars 2021. I mars 2021 fant Statsforvalteren i Oslo og Viken likevel at fengselshelsetjenesten hadde brutt helse- og omsorgstjenesteloven, fordi de ikke hadde gitt forsvarlig helsehjelp til X i den siste halvdel av februar 2020.

I mai 2021 ble klageren informert om at statsadvokaten ikke ville reversere sin tidligere beslutning om å opprettholde henleggelsen. Klageren påklaget beslutningen til riksadvokaten i juni 2021, men riksadvokaten avviste klagen. Klageren anket mot denne beslutningen, men ble i september 2021 informert om at klagen ble avvist, og at denne beslutningen var endelig og ikke kunne påklages.

Saken ble bragt inn for Domstolen i desember 2021.

Anførsler

Klageren anførte at det forelå et brudd på Konvensjonen artikkel 2 og artikkel 3, fordi myndighetene ikke hadde gjort det som kunne forventes for å hindre at sønnen begikk selvmord i varetekt.

Staten imøtegikk klagerens anførsler. Staten hevdet at klageren ikke hadde uttømt nasjonale rettsmidler, og at myndighetenes behandling av X ikke utgjorde et konvensjonsbrudd.

Klageren anførte også at det forelå et brudd på artikkel 13 fordi det ikke forelå effektive rettsmidler i saken.

Domstolens vurdering

Domstolen behandlet først spørsmålet om artikkel 2 og artikkel 3.

Domstolen avgjorde innledningsvis at saken bare skulle behandles etter artikkel 2.

Domstolen vurderte så om klageren hadde uttømt nasjonale rettsmidler.

Domstolen påpekte innledningsvis at formålet med Konvensjonen artikkel 35 er å gi medlemsstatene muligheten til å hindre eller korrigere påståtte menneskerettsbrudd før de behandles av Domstolen. De aktuelle rettsmidlene må være tilgjengelige og effektive i praksis. Vurderingen tar utgangspunkt i tidspunktet saken ble bragt inn for Domstolen, men unntak kan gjøres etter en konkret vurdering.

Domstolen fremhevet at det er staten som har bevisbyrden for at rettsmidlene var effektive og tilgjengelige på det aktuelle tidspunktet. Klageren har imidlertid bevisbyrden for at rettsmidlet faktisk ble uttømt, at rettsmidlene ikke var effektive i den konkrete saken, eller at vedkommende på annet grunnlag ikke hadde en plikt til uttømming. At det er tvil om klageren vil vinne frem med det aktuelle rettsmiddelet er ikke nok for å slippe unna plikten til uttømming. Erstatning med grunnlag i en sivil prosess kan utgjøre tilstrekkelig kompensasjon for et mulig brudd på Konvensjonen artikkel 2, forutsatt at offeret ikke ble fratatt livet med forsett.

I den konkrete saken forsøkte klageren å iverksette en straffeprosess mot de han mente var ansvarlige for sønnens død, uten at dette lyktes. Spørsmålet var om han også skulle reist en sivil oppreisningssak, og om statens foreslåtte rettsmidler ville gitt en rimelig sjanse for å oppnå oppreisning for sønnens død. Domstolen fant at dette ikke var tilfelle. Domstolen påpekte også at norsk lov ikke har en særlig lovhjemmel for erstatningsansvar for staten ved brudd på Konvensjonen. Klageren ville måttet anføre alminnelige erstatningsrettslige regler,

men det nødvendige forsettet eller grov uaktsomhet kunne ikke etableres i denne saken. Domstolen påpekte at Høyesterett ca. tre måneder før domsavsigelsen i to saker avklarte at ofre for brudd på Konvensjonen kan kreve erstatning med direkte grunnlag i Konvensjonen artikkel 13. Disse dommene var likevel så nye at de ikke hadde betydning i klagerens sak, annet enn som en bekreftelse på at det ikke eksisterte en rettsregel som ga en slik ikke-økonomisk oppreisning.

Domstolen kom etter dette til at klageren hadde uttømt nasjonale rettsmidler. Saken var ikke åpenbart grunnløs eller uegnet for behandling på annet grunnlag.

Domstolen gikk så over til den materielle siden av saken, og presenterte først de generelle prinsippene for vurderingen.

Domstolen påpekte at artikkel 2 innebærer en plikt til å gjennomføre tiltak for å sikre livet til personer innenfor medlemsstatens jurisdiksjon, og ikke bare en plikt til å avstå fra å ta liv. Bestemmelsen fastlegger en helt grunnleggende verdi i et demokratisk samfunn. Artikkel 2 kan i noen tilfeller pålegge medlemsstatene en positiv plikt til å iverksette preventive tiltak for å beskytte et individ mot andre eller seg selv. Ikke enhver påstått risiko for liv utløser en positiv plikt for medlemsstatene. Man må vurdere om myndighetene visste eller burde visst at det eksisterte en ekte og overhengende risiko for livet til en konkret person, og om de unnlot å ta skritt innenfor deres myndighet som med rimelighet kunne hindret at risikoen materialiserte seg. Sentrale vurderingsmomenter er risikoens art og nivå.

Ved vurderingen av risikoen for selvmord spesielt er det relevant å legge vekt på om personen har en historie med psykiske problemer, alvorligheten av det psykiske problemet, tidligere selvmordsforsøk eller selvskading, suicidale tanker eller trusler, og tegn på fysisk eller mentalt ubehag. Domstolen påpekte at psykisk syke personer er særlig sårbare, og at myndighetene må utvise ekstra forsiktighet og tilpasning ved varetektsfengsling av slike personer.

Domstolen understreket imidlertid at myndighetens handlingsplikt ikke skal medføre en umulig eller uforholdsmessig byrde, sett i lys av problemene med å styre et moderne samfunn, menneskers uforutsigbarhet, og nødvendig prioritering av ressurser. Ikke enhver påstått risiko for liv utløser en handlingsplikt for myndighetene.

Domstolen gikk så over til den konkrete vurderingen.

Domstolen vurderte først om norske myndigheter visste eller burde visst at det var en ekte og overhengende risiko for at X ville ta selvmord.

Domstolen påpekte at X hadde en bipolar lidelse, men at hans symptomer på bipolar lidelse ikke hadde vært akutte siden 2018, og at han mottok tilfredsstillende behandling for denne sykdommen. X ble imidlertid vurdert som suicidal rett etter arrestasjonen i 2020, og lagt inn på sykehus på grunn av dette under varetekten. Under oppholdet på IHT Sanderud ble han diagnostisert med en tilpasningslidelse knyttet til drapet han hadde begått. Domstolen fant derfor at klagerens mentale lidelser var svært alvorlige, og at faren for selvmord hos X måtte ha vært godt kjent for myndighetene.

Staten kunne ikke konkludere med at overvåkingen av X kunne avsluttes fordi hans mentale tilstand var forbedret. En slik konklusjon forutsatte at det ble gjort en grundig vurdering av selvmordsrisikoen etter at X ble skrevet ut fra IHT Sanderud. Selv om X ikke hadde forsøkt å ta sitt eget liv tidligere, måtte myndighetene vite eller burde ha visst at X var i en særlig sårbar situasjon med en risiko for selvskading som krevde særlig oppmerksomhet og overvåkning.

Domstolen vurderte så myndighetenes tiltak for å håndtere selvmordsrisikoen.

Domstolen påpekte at X ble henvist til en full rettspsykiatrisk undersøkelse like etter arrestasjonen, uten at dette ble gjennomført. Myndighetene hadde også gjort noen tiltak for å sikre Xs liv, ved at han ble plassert i spesialenheten i fengselet, det ble laget en handlingsplan, ulike helseinstanser i Oslo fengsel ble informert om hans situasjon, og han ble lagt inn på IHT Sanderud i noen dager. Det kan derfor ikke sies at myndighetene ikke tok noen skritt for å beskytte X's liv.

Etter at X kom tilbake fra IHT Sanderud var det imidlertid flere mangler ved myndighetenes opptreden. For det første var det uklart hvilke av de involverte helseinstansene som var ansvarlig for X's behandling og oppfølging i Oslo Fengsel. Etter at X kom tilbake fra IHT Sanderud fikk han ingen form for behandling eller terapi for sine suicidale tanker eller tilpasningslidelse, selv om sykehuset ved utskrivelsen forutsatte at han skulle følges opp i fengselet. Hans mentale tilstand eller selvmordsfare ble heller ikke vurdert av FPP eller fengselshelsetjenesten, og den eneste kontakten han hadde med helsepersonell mellom 4. og 25. februar var to besøk fra senior-psykiateren på IHT Reinsvoll.

For det andre var Domstolen kritisk til hvordan X ble overført fra spesialenheten til en vanlig fengselsenhet, hvor han ikke lenger ble tett overvåket, og hadde ubegrenset tilgang til gjenstander han kunne bruke til å ta sitt eget liv. Det var ingen dokumentasjon som viste at helsepersonell var involvert i beslutningen om overføringen og å avslutte overvåkingen. De eneste journalpostene om X i den aktuelle perioden var fra de to besøkene fra psykiaterne fra IHT Reinsvoll.

På grunnlag av det ovennevnte kom Domstolen til at det var alvorlige svakheter ved koordineringen av X's helsetilbud og i kommunikasjonen mellom de ulike helseinstansene involvert i saken hans. Dette resulterte i at X bare fikk begrenset helsehjelp etter at han returnerte fra IHT Sanderud, på tross av hans psykiske diagnoser og gjentakende suicidale tanker. Dette kulminerte i at han ble overført til en vanlig fengselsenhet uten særlig overvåkning, hvor han tok sitt eget liv to dager senere.

Domstolen konkluderte med at myndighetene ikke hadde gjort nok for å verne om livet til klagerens sønn.

Domstolen kom enstemmig til at det forelå en krenkelse av Konvensjonen artikkel 2.

Klageren hadde også klaget over krenkelse av Konvensjonen artikkel 13.

Domstolen konkluderte også enstemmig med at det hadde skjedd en krenkelse av Konvensjonen artikkel 13. I klagerens sak var ingen av de aktuelle rettsmidlene egnet til å avgjøre hans påstand om at myndighetene brøt hans sønns rett til liv, og tilkjenne kompensasjon for dette. Domstolen påpekte at de nylige avklaringene i norsk høyesterettspraksis nå fyller dette rettslige tomrommet, men at dommene ikke fikk betydning for klagerens sak.

Klageren hadde endelig krevd 30 000 euro for ikke-økonomisk skade. Domstolen innvilget enstemmig dette i henhold til artikkel 41.

CASE OF VEREIN KLIMASENIORINNEN SCHWEIZ AND OTHERS v. SWITZERLAND

Instans	Menneskerettsdomstolen – Domstol (Storkammer)- Dom
Tittel	CASE OF VEREIN KLIMASENIORINNEN SCHWEIZ AND OTHERS v. SWITZERLAND
Avsigelsesdato	2024-04-09
Saksnr.	53600/20
Viktighetsnivå	Key cases
Klager	Verein KlimaSeniorinnen Schweiz m.fl
Innklaget	Sveits
Internettpublisering	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-233206
Konklusjon	Preliminær innsigelse avvist (Art. 34) Individklager (Art. 34) Partsevne Preliminær innsigelse avvist (Art. 35) Saker som kan prøves (Art 35-1) Fire måneders periode (tidligere seks måneders periode) Preliminær innsigelse tillatt (Art. 34) Individklager (Art. 34) Offer Resterende avvist (Art. 35) Saker som kan prøves (Art. 35-3-a) Materielt virkeområde (Art. 35-3-a) Personelt virkeområde Krenkelse av Artikkel 8 – Rett til respekt for privat- og familieliv (Artikkel 8 – Positive forpliktelser Artikkel 8-1 – Respekt for familieliv Respekt for privatliv) Krenkelse av Artikkel 6 – Rett til rettferdig rettergang (Artikkel 6 – Forvaltningsprosess Sivilprosess Artikkel 6-1 – Adgang til domstolene) Forpliktelse til å innføre tiltak av generell karakter (Artikkel 46-2 – Generelle tiltak
Votum	Separat votum
Artikler	EMK art 34 EMK art 35 EMK art 35-1 EMK art 35-3-a EMK art 8 EMK art 8-1 EMK art 6 EMK art 6-1 EMK art 46 EMK art 46-2 EMK art 1 EMK art 2 EMK art 19

Stikkord:

(Art. 34) Individual applications
(Art. 34) Locus standi
(Art. 35) Admissibility criteria
(Art 35-1) Four-month period (former six-month)
(Art. 34) Victim
(Art. 35-3-a) Ratione materiae
(Art. 35-3-a) Ratione personae
(Art. 8) Right to respect for private and family life
(Art. 8) Positive obligations
(Art. 8-1) Respect for family life
(Art. 8-1) Respect for private life
(Art. 6) Right to a fair trial
(Art. 6) Administrative proceedings
(Art. 6) Civil proceedings
(Art. 6-1) Access to court
(Art. 46) Binding force and execution of judgments
(Art. 46-2) Execution of judgment
(Art. 46-2) General measures
(Art. 1) Obligation to respect human rights
(Art. 1) Jurisdiction of States
(Art. 2) Right to life
(Art. 2) Positive obligations
(Art. 19) Establishment of the Court
(Art. 19) Ensure observance of engagements
(Art. 34) Actio popularis
Margin of appreciation
Proportionality
/
(Art. 34) Individklager
(Art. 34) Partsevne
(Art. 35) Saker som kan prøves
(Art 35-1) Fire måneders periode (tidligere seks måneders periode)
(Art. 34) Offer
(Art. 35-3-a) Materielt virkeområde
(Art. 35-3-a) Personelt virkeområde
(Art. 8) Rett til respekt for privat- og familieliv
(Art. 8) Positive forpliktelser
(Art. 8-1) Respekt for familieliv
(Art. 8-1) Respekt for privatliv
(Art. 6) Rett til rettfærdig rettergang
(Art. 6) Forvaltningsprosess
(Art. 6) Sivilprosess
(Art. 6-1) Adgang til domstolene
(Art. 46) Dommers bindende kraft og deres iverksettelse
(Art. 46-2) Dommers iverksettelse
(Art. 46-2) Generelle tiltak
(Art. 1) Forpliktelse til å respektere menneskerettighetene
(Art. 1) Statens myndighetsområde
(Art. 2) Rett til liv
(Art. 2) Positive forpliktelser

	(Art. 19) Opprettelse av Domstolen (Art. 19) Sikre overholdelse av forpliktelser (Art. 34) Representative søksmål Skjønnsmargin Forholdsmessighet
Rettspraksis:	A. v. the United Kingdom, no. 35373/97, § 77, ECHR 2002 X Aksu v. Turkey [GC], nos. 4149/04 and 41029/04, §§ 50-54, ECHR 2012 Albert and Others v. Hungary [GC], no. 5294/14, § 121, 7 July 2020 Animal Defenders International v. the United Kingdom [GC], no. 48876/08, § 108, ECHR 2013 (extracts) Asselbourg and Others v. Luxembourg (dec.), no. 29121/95, ECHR 1999-VI Association Burestop 55 and Others v. France, nos. 56176/18 and 5 others, 1 July 2021 Association for the Defence of Human Rights in Romania – Helsinki Committee on behalf of Ionel Garcea v. Romania, no. 2959/11, §§ 42-46, 24 March 2015 Athanassoglou and Others v. Switzerland [GC], no. 27644/95, ECHR 2000 IV Baka v. Hungary [GC], no. 20261/12, § 181, 23 June 2016 Baljak and Others v. Croatia, no. 41295/19, § 124, 25 November 2021 Balmer Schafroth and Others v. Switzerland, no. 22110/93, 26 August 1997, Reports 1997 IV Berger-Krall and Others v. Slovenia, no. 14717/04, §§ 258 and 322, 12 June 2014 Besseau and Others v. France (dec.), no. 58432/00, 7 February 2006 Boulois v. Luxembourg [GC], no. 37575/04, § 92, ECHR 2012 Brincat and Others v. Malta, nos. 60908/11 and 4 others, 24 July 2014 Brumărescu v. Romania [GC], no. 28342/95, § 50, ECHR 1999 VII Budayeva and Others v. Russia, nos. 15339/02 and 4 others, §§ 130 and 146, ECHR 2008 (extracts) Bursa Barosu Başkanlığı and Others v. Turkey, no. 25680/05, §§ 114 16, 19 June 2018 Caamaño Valle v. Spain, no. 43564/17, §§ 53-54, 11 May 2021 Carême v. France (dec.) [GC], no. 7189/21, 9 April 2024 Caron and Others v. France (dec.), no. 48629/08, 29 June 2010 Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania [GC], no. 47848/08, §§ 96-105, ECHR 2014 Çiçek and Others v. Turkey (dec.), no. 44837/07, § 22, 4 February 2020 Cipolletta v. Italy, no. 38259/09, §§ 31 32, 11 January 2018 Çöçelli and Others v. Türkiye, no. 81415/12, §§ 39 40, 11 October 2022 Collectif national d’information et d’opposition à l’usine Melox – Collectif Stop Melox et Mox v. France (dec.), no. 75218/01, 28 March

2006
 Cordella and Others v. Italy, nos. 54414/13 and 54264/15, 24 January 2019
 Cuenca Zarzoso v. Spain, no. 23383/12, § 51, 16 January 2018
 Demir and Baykara v. Turkey [GC], no. 34503/97, ECHR 2008
 Di Sarno and Others v. Italy, no. 30765/08, 10 January 2012
 Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Others (dec.) [GC], no. 39371/20, 9 April 2024
 Dubetska and Others v. Ukraine, no. 30499/03, § 142, 10 February 2011
 Dzemyuk v. Ukraine, no. 42488/02, §§ 82-84, 4 September 2014
 Fadeyeva v. Russia (dec.), no. 55723/00, 16 October 2003
 Fadeyeva v. Russia, no. 55723/00, § 79, ECHR 2005 IV
 Fägerskiöld v. Sweden (dec.), no. 37664/04, 26 February 2008
 Fayed v. the United Kingdom, no. 17101/90, 21 September 1994, § 65, Series A no. 294-B
 Fedotova and Others v. Russia [GC], nos. 40792/10 and 2 others, §§ 88 and 167, 17 January 2023
 Flamenbaum and Others v. France, nos. 3675/04 and 23264/04, §§ 137 and 159, 13 December 2012
 Folkman and Others v. the Czech Republic (dec.), no. 23673/03, 10 July 2006
 FU QUAN, s.r.o. v. the Czech Republic [GC], no. 24827/14, § 85, 1 June 2023
 G.S.B. v Switzerland, no. 28601/11, §§ 72 73, 22 December 2015
 Georgel and Georgeta Stoicescu v. Romania, no. 9718/03, § 59, 26 July 2011
 Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain, no. 62543/00, ECHR 2004-III
 Greenpeace E.V. and Others v. Germany (dec.), no. 18215/06, 12 May 2009
 Grosam v. the Czech Republic [GC], no. 19750/13, § 88, 1 June 2023
 Grzęda v. Poland [GC], no. 43572/18, § 324, 15 March 2022
 Guberina v. Croatia, no. 23682/13, § 92, 22 March 2016
 Guerra and Others v. Italy, no. 14967/89, 19 February 1998, §§ 57-60, Reports 1998-I
 H.F. and Others v. France [GC], nos. 24384/19 and 44234/20, §§ 208 and 293, 14 September 2022
 Halet v. Luxembourg [GC], no. 21884/18, § 214, 14 February 2023
 Hardy and Maile v. the United Kingdom, no. 31965/07, 14 February 2012
 Hatton and Others v. the United Kingdom [GC], no. 36022/97, §§ 96-100, ECHR 2003 VIII
 Hirsi Jamaa and Others v. Italy [GC], no. 27765/09, § 111, ECHR 2012
 Humpert and Others v. Germany [GC], nos. 59433/18 and 3 others, §§ 71 72, 14 December 2023
 Ivan Atanasov v. Bulgaria, no. 12853/03, 2 December 2010
 Jugheli and Others v. Georgia, no. 38342/05, 13 July 2017
 Karner v. Austria, no. 40016/98, §§ 24-25, ECHR 2003 IX
 Kitanovska and Barbulovski v. North Macedonia, no. 53030/19, § 40,

9 May 2023
 Kolyadenko and Others v. Russia, nos. 17423/05 and 5 others, 28 February 2012
 Kotov and Others v. Russia, nos. 6142/18 and 13 others, § 134, 11 October 2022
 Kyrtatos v. Greece, no. 41666/98, § 52, ECHR 2003 VI (extracts)
 L'Erablière A.S.B.L. v. Belgium, no. 49230/07, §§ 29 30, ECHR 2009 (extracts)
 Lambert and Others v. France [GC], no. 46043/14, § 89, ECHR 2015 (extracts)
 Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium, no. 6878/75, 23 June 1981, § 45, Series A no. 43
 López Ostra v. Spain, no. 16798/90, 9 December 1994, § 55, Series A no. 303 C
 Lupeni Greek Catholic Parish and Others v. Romania [GC], no. 76943/11, § 86, ECHR 2016 (extracts)
 M. Özel and Others v. Turkey, nos. 14350/05 and 2 others, §§ 170-171 in fine, 17 November 2015
 M.S.S. v. Belgium and Greece [GC], no. 30696/09, §§ 264 and 367, ECHR 2011
 Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary [GC], no. 18030/11, §§ 118 25, 8 November 2016
 Makarashvili and Others v. Georgia, nos. 23158/20 and 2 others, §§ 47 48, 1 September 2022
 Mansur Yalçın and Others v. Turkey, no. 21163/11, § 40 in fine, 16 September 2014
 McGinley and Egan v. the United Kingdom, no. 21825/93, 9 June 1998, §§ 98 104, Reports 1998-III
 Mileva and Others v. Bulgaria, nos. 43449/02 and 21475/04, § 98, 25 November 2010
 Miller v. Sweden, no. 55853/00, § 28, 8 February 2005
 Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania [GC], no. 41720/13, §§ 140 41, 25 June 2019
 O'Keeffe v. Ireland [GC], no. 35810/09, § 149, ECHR 2014 (extracts)
 Oluić v. Croatia, no. 61260/08, § 60, 20 May 2010
 Öneriyıldız v. Turkey [GC], no. 48939/99, § 71, ECHR 2004 XII
 Pavlov and Others v. Russia, no. 31612/09, 11 October 2022
 Posti and Rahko v. Finland, no. 27824/95, § 52, ECHR 2002 VII
 Project Trade d.o.o. v. Croatia, no. 1920/14, § 68, 19 November 2020
 Radomilja and Others v. Croatia [GC], nos. 37685/10 and 22768/12, § 126, 20 March 2018
 Razvozhayev v. Russia and Ukraine and Udaltsov v. Russia, nos. 75734/12 and 2 others, §§ 160-161 and 179-181, 19 November 2019
 Roche v. the United Kingdom [GC], no. 32555/96, §§ 157-69, ECHR 2005-X
 Roman Zakharov v. Russia [GC], no. 47143/06, § 164, ECHR 2015
 Ruiz Mateos v. Spain, no. 14324/88, Commission decision of 19 April 1991, Decisions and Reports 69, p. 22
 S.A.S. v. France [GC], no. 43835/11, §§ 53-58, ECHR 2014 (extracts)
 Saakashvili v. Georgia (dec.), nos. 6232/20 and 22394/20, §§ 57 58, 1

March 2022

Sarl du Parc d'Activités de Blotzheim v. France, no. 72377/01, §§ 18 20, 11 July 2006

Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina [GC], nos. 27996/06 and 34836/06, § 28, ECHR 2009

Senator Lines GmbH v. Austria, Belgium, Denmark, Finland, France, Germany, Greece, Ireland, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Portugal, Spain, Sweden and the United Kingdom (dec.) [GC], no. 56672/00, ECHR 2004 IV

Shortall and Others v. Ireland (dec.), no. 50272/18, §§ 50-61, 19 October 2021

Slovenia v. Croatia (dec.) [GC], no. 54155/16, § 60, 18 November 2020

Tănase v. Moldova [GC], no. 7/08, §§ 104 and 108, ECHR 2010

Taşkın and Others v. Turkey, no. 46117/99, ECHR 2004-X

Tătar v. Romania, no. 67021/01, 27 January 2009

Thibaut v. France (dec.), nos. 41892/19 and 41893/19, § 42, 14 June 2022

Turgut and Others v. Turkey, no. 1411/03, § 90, 8 July 2008

Udovičić v. Croatia, no. 27310/09, § 136, 24 April 2014

United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey, no. 19392/92, 30 January 1998, § 45, Reports 1998 I

Vallianatos and Others v. Greece [GC], nos. 29381/09 and 32684/09, § 47, ECHR 2013 (extracts)

X and Others v. Ireland, nos. 23851/20 and 24360/20, § 58, 22 June 2023

Xero Flor w Polsce sp. Z o.o. v. Poland, no. 4907/18, § 190, 7 May 2021

Yevgeniy Dmitriyev v. Russia, no. 17840/06, §§ 32 and 33, 1 December 2020

Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği v. Turkey (dec.), no. 37857/14, §§ 39-41, 7 December 2021

Zammit Maempel v. Malta, no. 24202/10, § 32, 22 November 2011

Zander v. Sweden, no. 14282/88, 25 November 1993, §§ 24 and 26, Series A no. 279 B

Zapletal v. the Czech Republic (dec.), no. 12720/06, 30 November 2010

Zubac v. Croatia [GC], no. 40160/12, §§ 76 79, 5 April 2018

Saken omhandler

Saken gjaldt Konvensjonen artikkel 2 om retten til liv og artikkel 8 om retten til privat- og familieliv. Spørsmålet var om statens manglende tiltak for å forhindre konsekvensene av klimaendringene var i strid med Konvensjonen. Saken reiste også spørsmål om artikkel 6 om retten til rettferdig rettergang og artikkel 13 om retten til effektivt rettsmiddel.

Fakta

Klagerne er en ikke-statlig forening etablert i Sveits, med navn Verein KlimaSeniorinnen Schweiz, og fire sveitsiske statsborgere som også er medlemmer av foreningen. Foreningen består av omtrent 2000 sveitsiske eldre kvinner, hovedsakelig over 70 år, som er opptatt av reduksjon av drivhusgassutslipp i Sveits og deres påvirkning på globale klimaendringer. Foreningens målgruppe er ikke bare dens egne medlemmer, men også den generelle offentligheten og fremtidige generasjoner. Saken gjaldt imidlertid hvordan klimaendringene påvirket medlemmene selv.

De fire individuelle klagerne beskrev hvordan hetebølger hadde påvirket helsen deres, og viste blant annet til sykehusinnleggelser og redusert livskvalitet.

Klagerne gjorde i november 2016 gjeldende administrative krav mot Det føderale rådet, Det føderale departementet for miljø, transport og energi, Det føderale miljøkontoret og Det føderale energikontoret. Klagerne fremhevet at formålet med kravet var å få myndighetene til å oppfylle plikten til å sikre deres liv og helse i tråd med Konvensjonen og den sveitsiske grunnloven. De individuelle forholdene ved klagerne gjorde dem særlig utsatt for konsekvenser av klimaendringene, da de utgjorde en av de mest sårbare gruppene i samfunnet. Dette gjaldt særlig de negative helseeffektene av hetebølger. Klagerne viste til at statens utslippsreduksjon var utilstrekkelig, og stred mot grunnloven, Konvensjonen og folkeretten generelt. Statens passivitet var også i strid med retten til rettferdig rettergang. Kravet ble avvist av Det føderale departementet for miljø, transport og energi på grunn av manglende partsevne.

I mai 2017 anket klagerne avvisningen videre til Den føderale forvaltningsdomstolen. De krevde opphevelse av avvisningsbeslutningen og at saken skulle behandles på nytt av Det føderale departementet for miljø, transport og energi. Forvaltningsdomstolen avviste i

november 2018 klagernes anke. Den kom til at de individuelle klagerne hadde rettslig interesse, og vurderte ikke dette spørsmålet for foreningens vedkommende.

Forvaltningsdomstolen la imidlertid vekt på at de individuelle klagerne ikke hadde et reelt behov for å få saken prøvd. Forvaltningsdomstolen fant at påvirkningen av klimaendringene var av generell karakter, slik at vilkårene for representative søksmål («actio popularis») ikke var oppfylt. Klagerne var ifølge forvaltningsdomstolen ikke i en særlig utsatt posisjon som tilsa at de hadde tilstrekkelig tilknytning og dermed rettslig interesse.

Saken ble deretter anket til Høyesterett i januar 2019. Klagerne gjorde gjeldende at forvaltningsdomstolen feilaktig hadde lagt til grunn at saken skulle behandles som et representativt søksmål, og at tolkningen av Konvensjonen artikkel 6 og 13 var uriktig. Høyesterett avviste anken i mai 2020. Det føderale miljø-, transport- og energidepartementets passivitet var ikke nødvendigvis tilstrekkelig til å utgjøre et brudd på klagernes rettigheter. Det ble blant annet vektlagt at togradersmålet i Paris-avtalen ikke kom til å bli oversteget innen nær fremtid. Paris-avtalens mål og tilhørende internasjonale klimabeskyttelsesmål var basert på at antakelsen om en lavere oppvarmingsgrense ikke ville bli oversteget, og at det fremdeles var noe tid til å forhindre disse grensene fra å bli oversteget. Dermed ville ikke klagerne bli påvirket i tilstrekkelig grad til å oppfylle vilkårene i sveitsisk rett. Høyesterett la til grunn at saken skulle behandles som et representativt søksmål («actio popularis»). Høyesterett kom også til at klagernes rettigheter etter Konvensjonen artikkel 6 og 13 ikke ble påvirket.

Klagerne tok saken inn for Domstolen i november 2020.

Når det gjaldt de faktiske forholdene knyttet til klimaendringene, viste Domstolen til generelle observasjoner om klimaendringer, og situasjonen knyttet til sveitsiske klimagassutslipp, både innenlands og utenlands. Det ble vist til en gjennomsnittlig temperaturøkning i Sveits på 2.1°C siden 1864. Det var en økning av dødsfall knyttet til hetebølger, og dødeligheten for befolkningen mellom 75 og 84 år hadde særlig økt. Dødstallene knyttet til de senere årenes hetebølger viste at eldre kvinner var i en særlig utsatt posisjon ved ekstrem hete. IPCC (FN's Klimapanel)-rapporter viste at sveitsiske tiltak for å begrense klimagassutslipp ikke gjenspeilet 1.5-gradersmålet, og at klimamålene ikke så ut til å bli nådd.

Anførsler

Klagerne anførte at det forelå en krenkelse av både retten til liv etter artikkel 2 og retten til privat- og familieliv etter artikkel 8, samt retten til rettferdig rettergang etter artikkel 6 nr. 1 og retten til effektivt rettsmiddel etter artikkel 13.

Når det gjaldt spørsmålet om saken kunne prøves, anførte klagerne at Sveits' utslipp i utlandet også var omfattet av klagesaken. Klagerne anførte at de hadde gjort gjeldende kravene om drivhusgassutslipp i utlandet i den opprinnelige klagen og ved behandlingen i Kammeret. Videre anførte de at det ikke oppsto spørsmål om territoriell jurisdiksjon, da saken ikke gjaldt tiltak eller inngrep overfor personer utenfor deres territorium.

Klagerne gjorde gjeldende at hetebølgene som skyldtes klimaendringene medførte en helserisiko for eldre deler av befolkningen, og særlig eldre kvinner. De anførte at de ble sterkt påvirket av klimaendringene, og viste til at risikoen for hjerte- og lungesykdommer allerede hadde materialisert seg for flere av klagerne. Staten var klar over helseutfordringene knyttet til klimaendringene, og behovet for å avbøte dem. De hevdet at de sveitsiske tiltakene for å nå 1.5-gradersmålet var utilstrekkelige, og viste til at staten planla utslipp som oversteg grensen. Målene staten hadde forpliktet seg til ville ikke bli nådd med de gjeldende tiltakene.

Videre hevdet klagerne at de var «utsatt for en overtredelse» av Konvensjonen etter artikkel 34, altså at de hadde status som offer. Offerbegrepet var et autonomt begrep som måtte tolkes dynamisk, og ikke anvendes formalistisk eller rigid. For at saken kunne prøves var det tilstrekkelig at en krenkelse var mulig. Når det gjaldt foreningen var det sentralt at den besto av enkeltindivider som ble direkte berørt av statens passivitet. Det var dermed ikke et representativt søksmål fordi saken ikke ble ført på vegne av en bredere offentlighet, selv om disses interesser samsvarte. Å avvise saken på grunnlag av at foreningen var en juridisk person ville stride mot hensynet til at Konvensjonen skulle gi praktiske og effektive rettigheter. Muligheten til å oppnå offerstatus sto sentralt for å sikre rettighetene over tid. Videre hadde de individuelle klagerne offerstatus idet de hadde blitt direkte og personlig berørt av hetebølgene. Risikoen for død var større for eldre kvinner enn for befolkningen ellers, og de konkrete klagerne hadde også en økt dødelighetsrisiko sammenlignet med andre eldre kvinner på grunn av hjerte- og lungeproblemene. Bevisbyrden måtte påligge staten. Videre var klagerne potensielle ofre for statens pågående inaktivitet til å innføre tiltak som ville redusere dødeligheten for kvinner med kroniske sykdommer.

Klagerne anførte at artikkel 2 om retten til liv kom til anvendelse. Klagerne hadde en reell, alvorlig og nært forestående risiko for død som følge av klimaendringene. Konvensjonen måtte tolkes i en større kontekst, og forsiktighetsprinsippet var sentralt for å fange opp klimaendringenes irreversibilitet og uunngåelige effekter. Klagerne anførte at det forelå en årsakssammenheng mellom statens manglende tiltak for å begrense klimaendringene, og de fysiske og psykiske konsekvensene for individene. At flere stater bidro til klimagassutslippene, eller at Sveits' andel bare var en dråpe i havet, var ikke til hinder for at staten ble holdt ansvarlig. Videre hadde staten positive forpliktelser under artikkel 8. Staten var klar over den reelle og alvorlige risikoen manglende klimatiltak innebar for klagerens helse. Dette utgjorde ikke en naturlig og påregnelig del av deres hverdag.

Videre anførte klagerne at artikkel 2 og artikkel 8 ble krenket ved statens passivitet. Omfanget av statens forpliktelse til å beskytte rettighetene stammet fra relevante folkerettslige og nasjonale normer og prinsipper, og en fremvoksende konsensus. Staten var forpliktet til å handle i tråd med 1.5-gradersmålet, som nødvendiggjorde et rettslig og administrativt rammeverk for statens handlinger. Staten hadde ikke foretatt de nødvendige tiltakene for å avbøte de skadelige konsekvensene av klimaendringene, og hadde bidratt med betydelig mindre enn statens andel av de samlede tiltakene for å nå 1.5-gradersmålet. Klagerne anførte at staten hadde mulighet til å innføre de nødvendige klimatiltakene. Hovedgrunnene til at statens tiltak samlet sett var utilstrekkelige var at den ikke hadde lovfestet målene for nødvendig utslippsreduksjon for 2020, at målet for 2030 var utilstrekkelig og manglet rettslig virkning, og at målet for 2050 var utilstrekkelig fordi det ikke innebar et nullutslippsmål og heller ikke hadde rettslig virkning. Dette utgjorde et brudd på artikkel 2, og de positive forpliktelsene etter artikkel 8. Klagerne påpekte at det ikke forelå noen interessekonflikt, fordi det også var i det offentlige interesse at målene om utslippsreduksjon ble nådd. De poengterte at Domstolen skulle vurdere forpliktelsene etter Konvensjonen, ikke Parisavtalen.

Klagerne gjorde gjeldende at staten hadde en snever skjønnsmargin, fordi saken gjaldt overholdelse av internasjonale avtaler staten selv hadde inngått. At risikoen for irreversible konsekvenser var nærstående, tilsa en snever skjønnsmargin. Skjønnsmarginen gjaldt dessuten den nærmere gjennomføringen av forpliktelsene, og ikke utslippsreduksjonsmålene i seg selv, eller lovgivningen som måtte være på plass for å gjennomføre dem i praksis. Statens forpliktelser etter artikkel 2 og 8 måtte tolkes i lys av relevante folkerettslige instrumenter, som ga uttrykk for en internasjonal trend. Ved implementeringen av Konvensjonen må statene ta i betraktning den fremvoksende vitenskapelige enigheten om de eksistensielle truslene

klimaendringene utgjorde. Klagerne anførte at bekjempelse av klimaendringene var nasjonalt og internasjonalt anerkjent som en del av statens menneskerettsforpliktelser. Dersom Domstolen ikke kom til at det forelå brudd på artikkel 2 og 8 ville det innebære et tilbakeskritt for bekjempelsen av klimaendringene.

Videre anførte klagerne at det forelå en krenkelse av artikkel 6 nr. 1, fordi de ikke hadde hatt tilgang til en rettferdig rettergang. De gjorde gjeldende at de hadde offerstatus og at artikkel 6 kom til anvendelse. Tvisten var reell, og utfallet var av vesentlig betydning for de berørte rettighetene slik de fulgte av den sveitsiske grunnloven. Klagerne hevdet at de administrative instansenes avvisning av saken på prosessuelt grunnlag var vilkårlig og utilstrekkelig, idet sakens materielle side ikke hadde blitt vurdert. Prosessvilkårene hadde blitt tolket uforholdsmessig strengt i lys av rettighetenes natur, og det faktum at de berørte interessene ville stå uten noen form for rettslig beskyttelse dersom tolkningen ble opprettholdt. Klimaendringenes alvor tilsa at dette var uakseptabelt, og dessuten i strid med statens forpliktelser under Århuskonvensjonen.

Klagerne anførte også at det forelå brudd på Konvensjonen artikkel 13, fordi de ikke hadde hatt mulighet til å gjøre gjeldende kravene sine overfor myndighetene.

Avslutningsvis anførte klagerne at dersom Domstolen fant brudd på én av bestemmelsene i Konvensjonen, måtte også artikkel 46 komme til anvendelse. Domstolen måtte fastsette statens plikt til å iverksette alle rimelige tiltak for å oppnå en utslippsreduksjon i tråd med målene om 40 % utslippsreduksjon innen 2030, og karbonnøytralitet innen 2050.

Staten imøtegikk klagerens anførsler.

Norge deltok med tredjepartsinnlegg i saken. Når det gjaldt spørsmålet om statens forpliktelser etter artikkel 2 og artikkel 8, gjorde staten gjeldende at norske myndigheter arbeidet målrettet for å nå målene i Parisavtalen, men at klima- og energipolitikken måtte styres av demokratisk valgte organer. Konvensjonen var ikke et verktøy for beskyttelse av kollektive interesser, og det var ikke grunnlag for en territoriell, personell eller materiell utvidelse av statens forpliktelser. Norge påberopte seg subsidiaritetsprinsippet og statens skjønnsmargin, og avviste en utvidelse av Domstolens territorielle jurisdiksjon på grunnlag av årsak-virkning-betraktninger. Norge påpekte dessuten at FN-resolusjon 76/300 ikke var rettslig bindende.

Domstolens vurdering

Domstolen bemerket innledningsvis at én av klagerne hadde gått bort i løpet av saksbehandlingstiden, men kom enstemmig til at sønnen hennes kunne representere klageren i den videre saksgangen.

Domstolen la til grunn at Sveits' drivhusgassutslipp i utlandet var relevant for vurderingen av konsekvensene av klimaendringene. Den la også til grunn at saken, slik den var ført for nasjonale instanser, omfattet henvisninger til disse utslippene. Domstolen avviste derfor statens innsigelser om at saken ikke kunne prøves på dette grunnlaget. Domstolen la også til grunn at Domstolen hadde jurisdiksjon etter Konvensjonen artikkel 1. Klagerne var sveitsiske statsborgere, slik at staten måtte svare for enhver krenkelse selv om henvisningen til samlede utslipp («embedded emissions») innebar et ekstraterritorielt aspekt. Videre avviste Domstolen enstemmig statens innsigelse om at seksmånedersfristen var oversteget, med henvisning til de særskilte omstendighetene i koronapandemien, og at dette var løst i Domstolens tidligere praksis.

Domstolen bemerket at Konvensjonens bestemmelser har en nær materiell sammenheng for å sikre konsistens, og at statens positive forpliktelser i klimaspørsmål berører både retten til liv etter artikkel 2 og retten til privat- og familieliv etter artikkel 8. Det var også nær sammenheng mellom retten til rettferdig rettergang etter artikkel 6 og retten til privat- og familieliv etter artikkel 8. Det samme gjaldt forholdet til retten til effektive rettsmidler etter artikkel 13.

Deretter tok Domstolen stilling til om det forelå brudd på Konvensjonen artikkel 2 og 8.

Domstolen uttalte innledningsvis at klimaendringene er blant vår tids mest presserende utfordringer, men som i utgangspunktet måtte løses gjennom demokratisk valgte organer. Selv om rettslig intervensjon gjennom nasjonale domstoler og Domstolens praksis ikke kan erstatte de folkevalgte organene, er de en del av det demokratiske helhetsbildet gjennom rettstaten. Domstolens kompetanse er begrenset til tolkning av Konvensjonen, men må også ta i betraktning vitenskapelige funn om de pågående truslene klimaendringene representerer. De faktiske forholdene aktualiserer spørsmålet om hvem som har rett til å utfordre statens handlinger knyttet til bekjempelse av klimaendringene, og i den forlengelse oppstår spørsmål

om maktfordeling. Den foreliggende saken og de to andre klimasakene (Duarte Agostinho and Others v. Portugal og Carême v. France) reiser spørsmål som ikke tidligere har vært oppe for Domstolen. Tidligere rettspraksis gjaldt hovedsakelig konsekvensene av konkrete inngrep som kunne lokaliseres og identifiseres med en viss grad av sikkerhet. Det er ikke tilfellet for klimaendringene generelt. Effektkjeden knyttet til drivhusgassutslipp er kompleks og uforutsigbar. Utslippene har alvorlige konsekvenser, som i verste fall kan true leveligheten i de mest utsatte områdene. Idet utslippene er knyttet til normal menneskelig aktivitet er det også krevende å lokalisere og begrense utslippskildene. Bekjempelse eller bremsing av klimaendringene krever helhetlig transformasjon av hele samfunnet, i både privat og offentlig sektor, og enkelttiltak er ikke tilstrekkelig. Selv om utfordringene knyttet til bekjempelse av klimaendringer er globale, er det variasjoner blant statene om hvilke tiltak som må iverksettes. Til tross for at klimaendringene utgjør en eksistensiell trussel for menneskeheten på sikt, fremhevet Domstolen at bekjempelsen av disse konsekvensene også innebærer ytterligere avveininger mot andre interesser.

Deretter redegjorde Domstolen for generelle betraktninger knyttet til saker om klimaendringer.

Årsaksspørsmålene som oppstår i saker om klimaendringer omfatter for det første årsakssammenhengen mellom drivhusgassutslipp og de ulike fenomenene som er uttrykk for klimaendringene. For det andre oppstår det spørsmål om sammenhengen mellom konsekvensene av klimaendringer og den nåtidige og fremtidige etterlevelsen av menneskerettighetene i Konvensjonen. For det tredje oppstår spørsmålet om individuelle skadevirkninger og risikoen for dette i forbindelse med statens handlinger eller passivitet. For det fjerde oppstår spørsmålet om tilskrivelse av ansvar for konsekvensene av klimaendringene, gitt at flere aktører bidrar til et visst nivå av drivhusgassutslipp.

Domstolen uttalte at beviskravet i klimasaker innebærer at følgene må bevises utover rimelig tvil («beyond reasonable doubt»). En ren anklage om manglende overholdelse av Konvensjonen er ikke tilstrekkelig til at saken kan prøves. Domstolen må ta i betraktning internasjonale standarder og rapporter fra internasjonale organer, herunder rapporter fra FNs klimapanel (IPCC). Nasjonale myndigheters vurdering av de faktiske omstendighetene er også sentralt for Domstolens vurdering, særlig i lys av subsidiaritetsprinsippet. Der det er nødvendig for å prøve avveiningen mellom motstridende interesser kan Domstolen likevel

fravike nasjonale vurderinger.

Ved vurderingen av hvordan klimaendringene påvirker muligheten til å nyte rettighetene etter Konvensjonen, fremhevet Domstolen at Konvensjonen er et levende instrument som må tolkes i lys av dagens forhold og i samsvar med den folkerettslige utviklingen generelt. Konvensjonen artikkel 8 kan komme til anvendelse i klimasaker både på grunnlag av statens direkte handlinger, og fraværende regulering av privat industri. Spørsmålet om årsakssammenheng må vurderes i lys av de faktiske omstendighetene og den rettslige forpliktelsens omfang. Domstolen anså det samlet sett bevist at det er tilstrekkelige indikasjoner om menneskeskapte klimaendringer, at det utgjør en alvorlig trussel for muligheten til å nyte menneskerettighetene som statene er klar over, at risikoen er lavere dersom man oppnår 1.5-gradersmålet, og at nåværende tiltak ikke er tilstrekkelige til å nå målet.

Omfanget av statens positive forpliktelser i klimaendringssammenheng varierer ifølge Domstolen fra sak til sak. For at staten kan dømmes for manglende overholdelse av positive forpliktelser må skaderisikoen beviselig overstige en terskel, og det må foreligge årsakssammenheng mellom risikoen og den manglende oppfyllelsen av den positive forpliktelsen. I klimasaker er årsakssammenhengen indirekte og vanskelig å spore, slik at betingelseslæren ikke fanger opp sakens kompleksitet.

Når det gjaldt spørsmålet om statens andel av ansvaret for klimagassutslipp, uttalte Domstolen at global bekjempelse av klimaendringene innebærer en fordeling av statlig ansvar på grunnlag av ulike forutsetninger. Hver stat har sin del av ansvaret for å innføre nødvendige klimatiltak, og kan ikke unngå egne forpliktelser ved å vise til andre staters ansvar. Når det gjaldt argumentet om at statens utslipp var en «dråpe i havet», uttalte Domstolen at det avgjørende er om de rimelige tiltakene staten unnlater å gjennomføre kunne hatt en reell innvirkning på reduksjonen av skaderisikoen knyttet til klimaskadelig virksomhet.

Deretter redegjorde Domstolen for omfanget av prøvingen. Domstolen uttalte at den må ta i betraktning nylige internasjonale initiativer ved vurderingen av beskyttelsen av rettighetene i Konvensjonen, men at disse må forstås fra Konvensjonens perspektiv. Det er ikke opp til Domstolen å vurdere hvorvidt generelle trender gir opphav til særskilte rettslige forpliktelser,

og Domstolen viste uttrykkelig til det norske tredjepartsinnlegget. Utviklingen er imidlertid del av det folkerettslige helhetsbildet, og knytter seg til anerkjennelsen av sammenhengen mellom beskyttelse av klimaet og menneskerettighetene. Sondringen mellom politiske og rettslige spørsmål er krevende å foreta, men Domstolen fremhevet at nasjonale myndigheter har en direkte demokratisk forankring og i prinsippet er bedre stilt til å vurdere de aktuelle behovene og politiske avveiningene. Domstolen ville derfor vise betydelig tilbakeholdenhet med å overprøve tiltak med en folkevalgt forankring, men skjønnsmarginen måtte gå hånd i hånd med Domstolens overvåkning av menneskerettsbeskyttelsen.

Domstolens kompetanse er begrenset til å vurdere statens overholdelse av Konvensjonen, og ikke andre folkerettslige instrumenter. Andre tolkningsorganers praksis er dermed ikke bindende, men likevel er tolkningen av andre folkerettslige forpliktelser relevante for forståelsen av Konvensjonen, som må tolkes i den folkerettslige konteksten. Det naturvitenskapelige bevismaterialet og en voksende internasjonal konsensus om virkningen av klimaendringene står sentralt for å forstå omfanget av statens forpliktelser. På den annen side er Domstolens rolle subsidiær, og tilkjente staten en skjønnsmargin av hensyn til sentrale konstitusjonelle prinsipper, slik som maktfordelingsprinsippet.

Deretter tok Domstolen stilling til om saken kunne prøves.

Domstolen vurderte først om klagerne hadde status som «utsatt» («victim») etter artikkel 34. Konvensjonen tillater ikke representative søksmål («actio popularis»), og Domstolen kan ikke vurdere abstrakte rettsspørsmål. Offervilkåret skulle riktignok ikke anvendes for strengt eller ufleksibelt, men måtte tolkes dynamisk. En overdrevent formalistisk tolkning vil stride mot prinsippet om praktiske og effektive rettigheter. Offervilkåret i artikkel 34 omfattet personer som var direkte, indirekte eller potensielt berørt. Offerstatus må holdes atskilt fra spørsmålet om partsevne. For å være direkte berørt må klageren være personlig påvirket av statens handling eller passivitet, men det er ikke nødvendig at klageren er målet for virkningene. Indirekte ofre er individer som står i en relasjon til noen som er direkte berørt. Potensielle ofre er enten personer som kan bli omfattet av et rettslig tiltak, eller som kan bli påvirket av konsekvensene av statens handling i fremtiden. Avgjørende er om klageren kan påvise sannsynligheten for at handlingen vil påvirke ham eller henne. I klimasaker må klageren kunne bevise at man blir påvirket av den aktuelle skaden eller risikoen.

Domstolen bemerket at klimaendringene allerede førte til økt dødelighet, særlig for visse sårbare grupper i samfunnet. Det foreligger en rettslig relevant årsakssammenheng mellom statens handlinger og individuell skaderisiko. I prinsippet ville alle kunne bli påvirket av klimaendringene, men i ulik grad. Dermed oppstår behovet for en særskilt tilnærming til offervilkåret. Spørsmålet er hvordan, og i hvilken utstrekning Domstolen kan vurdere skaderisikoens påvirkning på menneskerettighetene uten å undergrave den omstendighet at representative søksmål ikke var omfattet av Domstolens kompetanse. Dersom antallet potensielle klagere blir for stort, vil det kunne komme på kant med maktfordelingsprinsippet. Rettspraksis om potensielle ofre som avgrensningskriterium passer dermed dårlig i saker om klimaendringer, fordi virkningene berører alle. For å oppnå offerstatus i saker om statens manglende tiltak for å bekjempe klimaendringene må klageren være utsatt for konsekvensene av klimaendringene på et høyt intensitetsnivå, og konsekvensene av manglende statlig oppfyllelse må berøre klageren betydelig. Det må foreligge et presserende behov for å sikre klagerens individuelle behov, på grunn av manglende skadereduserende tiltak. Domstolen uttalte at terskelen er svært høy, og at vurderingen beror på sakens konkrete omstendigheter, herunder lokale forhold og klagernes individuelle sårbarhet. Sannsynligheten for at virkningene av klimaendringene materialiserer seg for klagerens liv, helse og velvære, og omfanget og varigheten av de skadelige virkningene er også av betydning.

Deretter tok Domstolen stilling til foreningers søksmålsadgang. Muligheten til å tilslutte seg foreninger er ifølge Domstolen viktig i saker om klimaendringer, og kommer til uttrykk i Århuskonvensjonen og EU-rettslige instrumenter. En rekke EU-stater gir foreninger søksmålsadgang. Domstolens komparative studier viser at nærmest alle Europarådets medlemsstater har ratifisert Århuskonvensjonen, og at de fleste gir en teoretisk mulighet for klimaforeninger til å føre saken for domstolene. Domstolen bemerket at det må skilles mellom individers offerstatus og søksmålsadgangen til representanter for en forening som gjør gjeldende konvensjonsbrudd. Det har funnet sted en utvikling når det gjelder anerkjennelsen av foreningers betydning for å ivareta individers interesser i saker om klimaendringer. Klimaendringenes natur som en felles utfordring for menneskeheten, som i tillegg haster, taler i retning av foreningers søksmålsadgang. På den annen side blir representative søksmål («*actio popularis*») bevisst holdt utenfor Domstolens virkeområde, og foreninger som vil reise sak må oppfylle visse kriterier. Sentralt for vurderingen av søksmålsadgangen er formålet for foreningens opprettelse, medlemskap og representasjon, hvorvidt den er av ikke-kommersiell

karakter og om det samlet sett er i tråd med hensynet til god rettslig forvaltning at foreningen får søksmålsadgang.

Deretter redegjorde Domstolen for de generelle prinsippene for at artikkel 2 kommer til anvendelse. For at det skal oppstå en positiv forpliktelse etter artikkel 2 må retten til liv være truet. Trusselen har i tidligere rettspraksis vært knyttet til industrielle aktiviteter, eller andre tilfeller hvor retten til liv har blitt truet av naturkatastrofer. Klagernes bevisføring viser at klimaendringene utgjør en slik trussel. FNs klimapanelers funn at menneskeskapte klimaendringer trolig fører til økt dødelighet i særlig sårbare deler av befolkningen, særlig eldre, barn, kvinner og personer med kroniske sykdommer. Artikkel 2 kan imidlertid ikke anvendes generelt for å beskytte befolkningen mot enhver skade som følge av klimaendringene. Det må foreligge en reell og nært forestående risiko for død. Dette kan overføres til klager om manglende klimatiltak, men må forstås i sammenheng med den alvorlige risikoen for uunngåelige og irreversible konsekvenser av klimaendringene.

Domstolen konkluderte med at det ikke var nødvendig å vurdere om Konvensjonen artikkel 2 kom til anvendelse.

Deretter redegjorde Domstolen for de generelle prinsippene for at artikkel 8 kommer til anvendelse. Avgjørende ifølge tidligere rettspraksis er for det første at det foreligger et pågående inngrep («actual interference») i retten til privat- eller familielivet, som innebærer at den klimarelaterte skaden må stå i direkte sammenheng med klagerens privat- eller familieliv eller hjem. For det andre må inngrepet overstige en alvorlighetsterskel for å være omfattet av artikkel 8, og dette beror på en konkret vurdering. Sentrale momenter er intensiteten og varigheten av ulempene for klagerens livskvalitet, selv om dette kan være krevende å kvantifisere. Forhold som hindrer klageren i å nyte fordelene av hjemmet sitt er også omfattet. Forpliktelser etter artikkel 8 kan også bli utløst av at klageren blir eksponert for en vesentlig risiko som følge av klimaendringene. Artikkel 8 innebærer en rett til effektiv beskyttelse mot alvorlige konsekvenser av klimaendringene på deres liv, helse, velvære og livskvalitet. De samme faktorene Domstolen benytter for å avgjøre om klageren har status som offer er også av betydning for vurderingen av om det foreligger et inngrep.

Domstolen foretok deretter en konkret vurdering av om Konvensjonen artikkel 8 kom til

anvendelse. Den bemerket at foreningen var lovlig opprettet, at den handlet i tråd med sine vedtektsfestede formål, herunder å beskytte medlemmenes menneskerettigheter og rettighetene til andre berørte mot konsekvensene av klimaendringene. Foreningen ble ansett å representere individer som har fått sin helse og velvære truet av klimaendringene. Foreningen ble dermed ansett å ha partsevne i relasjon til artikkel 8. Siden saken kun ble vurdert etter artikkel 8 tok Domstolen ikke uttrykkelig stilling til om foreningen hadde partsevne etter artikkel 2, men uttalte at tilsvarende hensyn gjorde seg gjeldende i relasjon til klimaendringene i begge artiklene.

Når det gjaldt de individuelle klagerne uttalte Domstolen at terskelen er høy for å oppfylle vilkåret om vesentlig eksponering for konsekvensene av klimaendringene. At klagerne tilhører en gruppe som er særlig sårbar for konsekvensene av klimaendringer er ikke i seg selv tilstrekkelig til å oppnå offerstatus, og det måtte vurderes om alvorlighetskravet var oppfylt for hver enkelt klager. Selv om hetebølgene berører klagernes livskvalitet er det ikke tilstrekkelig bevist at de medisinske tilstandene som ble forverret av hetebølgene ikke kunne forbedres gjennom andre tiltak. De individuelle klagerne hadde ikke påvist at det forelå tilstrekkelig ekstraordinære omstendigheter. Den ene individklagerens anførsler ble dessuten ansett for generell.

Deretter gikk Domstolen over til å vurdere klagens materielle side.

Først redegjorde Domstolen for generelle prinsipper for statens positive forpliktelser etter artikkel 8. Statens positive forpliktelse til å iverksette et rettslig og administrativt rammeverk for å beskytte helse og liv innebærer lisensiering og overvåkning av skadelig aktivitet, og et krav om å gjøre det obligatorisk for involverte aktører å sørge for beskyttelse av individer som kunne bli berørt av den skadelige aktiviteten. Dette rammeverket må gjennomføres effektivt i praksis. Ved vurderingen av om den positive forpliktelsen er oppfylt har staten en vid skjønnsmargin, og skjønnsmarginen omfatter formen for gjennomføringen av forpliktelsen. Staten er forpliktet til å gi individene tilstrekkelig informasjon til å beregne den aktuelle helserisikoen. Vurderingen av statens positive forpliktelser må foretas konkret. I klimasaker tar Domstolen i betraktning kompleksiteten av klimapolitikk, prosessuelle forhold, og myndighetenes beslutningsprosesser. Offentlighetens tilgang til informasjon står sentralt. Individene må ha mulighet til å delta aktivt for å beskytte egne interesser i beslutningstakingen.

Deretter redegjorde Domstolen mer spesifikt for statens positive forpliktelser i sammenheng med klimaendringene. Staten har en vid skjønnsmargin som følge av subsidiaritetsprinsippet. Domstolen skilte mellom skjønnsmarginen når det gjaldt tiltak for å bekjempe klimaendringene generelt, og de nærmere detaljene for hvordan tiltakene skulle iverksettes. Statens skjønnsmargin er vid når det gjelder detaljene for gjennomføringen. Når det gjelder innholdet av statens forpliktelser, uttalte Domstolen at statens primære ansvar er å vedta og gjennomføre tiltak for å bekjempe eksisterende og fremtidige virkninger av klimaendringene. De positive forpliktelsene knyttet til et rettslig rammeverk må ta i betraktning særegenhetene ved sakskomplekset og de relevante risikoene. Hver stat må ifølge Domstolen gjennomføre tiltak som bidrar til en substansiell reduksjon av drivhusgasser. De nødvendige tiltakene må gjennomføres umiddelbart, og må først og fremst inkorporeres på nasjonalt plan. Momentene i helhetsvurderingen av om staten har handlet innenfor skjønnsmarginen er blant annet om myndighetene hadde tatt hensyn til behovet for generelle tiltak med en nærmere angitt tidsfrist, og om den hadde fastsatt mål for reduksjon av drivhusgassutslipp. Oppfølging av disse målene er av betydning for om forpliktelsen kan sies å være oppfylt. Domstolen skal også ta stilling til offentlighetens tilgang til informasjon og mulighet til å delta i beslutningsprosessen.

Deretter foretok Domstolen en konkret vurdering av om forpliktelsene etter artikkel 8 var oppfylt. Domstolen bemerket at staten ikke hadde nådd utslippsmålene i den nasjonale CO2-loven. Det ble gjennomført en folkeavstemning i 2021 om lovendringer som ville utvide statens forpliktelse til å redusere karbondioksidutslipp i perioden 2020–2030, men lovendringene fikk ikke gjennomslag. Domstolen bemerket at det var et rettslig tomrom etter folkeavstemningen. Dette rettslige tomrommet var i strid med statens positive forpliktelse til å innføre et rettslig rammeverk for utslippsmål. Staten hadde vedtatt en ny klimalov i 2022, men den var generelt utformet og ga ikke klare føringer for konkrete tiltak. Den gjaldt dessuten kun utslippsmål fra og med 2031, slik at tidsrommet mellom 2025 og 2030 var uregulert. Selv om detaljene for statens klimapolitikk ligger innenfor skjønnsmarginen, var Domstolen ikke enig i at staten handlet i tråd med de regulatoriske forpliktelsene etter artikkel 8. Den manglende tallfestingen av utslippsreduksjonsmål utgjorde et rettslig tomrom, og staten hadde ikke i tilstrekkelig grad utviklet og implementert det nødvendige rettslige og administrative rammeverket. Dermed hadde staten handlet utenfor skjønnsmarginen, i strid med de positive forpliktelsene etter artikkel 8.

Domstolen konkluderte, med et flertall på 16 dommere mot én, med at det forelå en krenkelse av artikkel 8.

Deretter gikk Domstolen videre til å vurdere om det forelå brudd på Konvensjonen artikkel 6 nr. 1.

Domstolen vurderte først om artikkel 6 nr. 1 kom til anvendelse, og behandlet samtidig spørsmålet om klagernes offerstatus. For at den sivilrettslige delen av artikkel 6 § 1 skal komme til anvendelse må det foreligge en tvist («dispute») om en sivil rettighet etter nasjonal rett. Domstolen uttalte at den ikke kan innføre materielle rettigheter uten rettslig grunnlag i nasjonal rett. Utgangspunktet for å vurdere om en rettighet har grunnlag i nasjonal rett er en tolkning av nasjonal lovgivning og rettspraksis. Domstolen poengterte at dens rolle er å vurdere om konsekvensene av tolkningen av nasjonal rett er i samsvar med konvensjonen, med mindre det er holdepunkter for at tolkningen er vilkårlig eller åpenbart urimelig.

I tidligere klimarelaterte saker har Domstolen anerkjent en sivil rettighet der nasjonal lov gir en individuell rett til beskyttelse der retten til liv, fysisk integritet og eiendom står på spill. En forening kan gjøre gjeldende en sivil rettighet i samsvar med artikkel 6 når medlemmenes eiendom og livsstil er berørt. Det ble særlig vist til saken *Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain*. Domstolen anerkjente også at en forening kan gjøre gjeldende egne sivile krav.

Domstolen la til grunn at det foreligger en genuin og seriøs tvist («genuine and serious dispute») om en sivil rettighet i den konkrete saken. Den la også til grunn at utfallet av rettergangen er direkte avgjørende («directly decisive») for foreningens rettigheter. Sistnevnte hadde også sammenheng med momentene i vurderingen av spørsmålet om offerstatus. Domstolen erkjente at formålet med rettergangen i klimasaker ofte er bred. At de negative konsekvensene av klimaendringene vil kunne materialisere seg uavhengig av utfallet i den konkrete saken var ikke til hinder for at saken kunne prøves.

Domstolen kom, med et flertall på 16 dommere mot én, til at artikkel 6 nr. 1 kom til anvendelse overfor foreningen.

Når det gjaldt de individuelle klagerne, kom Domstolen derimot til at rettergangen ikke ville ha avgjørende betydning for deres spesifikke rettigheter. Domstolen kom derfor, med et flertall på 16 dommere mot én, til at artikkel 6 nr. 1 ikke var anvendelig overfor de individuelle klagerne.

Deretter foretok Domstolen en vurdering av sakens materielle side. Den viste til de generelle prinsippene i saken *Zubac v. Croatia*. Retten til rettferdig rettergang må være praktisk og effektiv, ikke teoretisk og illusorisk. Det er riktignok ikke tale om en absolutt rettighet, staten kan innføre begrensninger. Begrensningene må forfølge et legitimt formål og være proporsjonale til formålet. Staten har en skjønnsmargin i reguleringen av domstolsadgangen, og Domstolens rolle er ikke å overprøve nasjonale domstolars vurdering med mindre den finner at disse er vilkårlige eller åpenbart urimelige. Domstolen må vurdere om begrensningen i adgangen til domstolene er forholdsmessig. Sentralt er om rettighetens essens blir ivaretatt.

I den konkrete vurderingen la Domstolen til grunn at det i inneværende ask foreligger en begrensning i foreningens adgang til nasjonale domstoler. Begrensningen forfulgte et legitimt formål, nemlig å opprettholde maktfordelingsprinsippet. I vurderingen av om begrunnelsen for hindringen står i et rimelig forhold til inngrepet, er det sentralt for Domstolen at saken ikke bare gjelder lovgivningsspørsmål som faller utenfor artikkel 6, men også spørsmål om lovligheten av manglende klimatiltak. Domstolen avviste nasjonale domstolars synspunkt om at det fremdeles var tid til å forhindre at klimaendringene nådde et kritisk punkt. Nasjonale domstoler hadde ikke bygget synspunktet på en tilstrekkelig grundig vurdering av vitenskapelige fakta om klimaendringene. Spørsmålet om foreningens partsevne var heller ikke blitt vurdert. Foreningen hadde ikke hatt adgang til domstolene, og det forelå ikke relevante sikkerhetsmekanismer for foreningen eller dens medlemmer.

Domstolen kom enstemmig til at det forelå en krenkelse av Konvensjonen artikkel 6 nr. 1 overfor foreningen.

Deretter vurderte Domstolen om det forelå brudd på Konvensjonen artikkel 13.

Domstolen la til grunn at artikkel 6 var *lex specialis* i forhold til artikkel 13, slik at den ikke så

det nødvendig å vurdere artikkel 13 overfor foreningen. Når det gjaldt de individuelle klagerne la Domstolen til grunn at de ikke hadde grunnlag for kravet, og at saken lå utenfor Konvensjonens materielle virkeområde for deres vedkommende.

Domstolen kom dermed enstemmig til at den ikke trengte å prøve om det forelå en krenkelse av artikkel 13.

Til slutt vurderte Domstolen artikkel 46. Den uttalte at artikkel 46 medfører en forpliktelse til å gjennomføre Domstolens avgjørelser. Med henvisning til sakens kompleksitet fant Domstolen at den ikke kunne ilegge detaljerte forpliktelser i form av generelle tiltak. Dette gjaldt særlig på grunn av at statens skjønnsmargin er ulik når det gjelder de nærmere detaljene. Domstolen lot det dermed være opp til Ministerkomiteen å overvåke gjennomføringen av forpliktelsene slik de fremgår av avgjørelsen.

DUARTE AGOSTINHO AND OTHERS v. PORTUGAL AND 32 OTHERS

Instans	Menneskerettsdomstolen – Domstol (Storkammer) - Vedtak
Tittel	DUARTE AGOSTINHO AND OTHERS v. PORTUGAL AND 32 OTHERS
Avsigelsesdato	2024-04-09
Saksnr.	39371/20
Viktighetsnivå	Key cases
Klager	Duarte Agostinho m.fl.
Innklaget	Portugal
Internettpublisering	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-233261
Konklusjon	Ikke egnet for prøving (Art. 35) Saker som kan prøves (Art. 35-1) Uttømming av nasjonale rettsmidler (Art. 35-3-a) Ratione loci (Art. 35-3-a) Ratione personae (Art. 35-3-a) Ratione temporis Strøket ut av sakslisten (Art. 37) Stryking av klager -{generell} (Art. 37-1-a) Klageren har ikke til hensikt å følge opp klagen
Votum	Ikke separat votum
Artikler	EMK art 35 EMK art 35-1 EMK art 35-3-a EMK art 37

Stikkord:	EMK art 37-1-a EMK art 2 EMK art 2-1 EMK art 3 EMK art 8 EMK art 8-1 EMK art 14 EMK art 1 EMK art 19 EMK art 58
	Art. 35) Admissibility criteria (Art. 35-1) Exhaustion of domestic remedies (Art. 35-3-a) Ratione loci (Art. 35-3-a) Ratione personae (Art. 35-3-a) Ratione temporis (Art. 37) Striking out applications-{general} (Art. 37-1-a) Absence of intention to pursue application (Art. 2) Right to life (Art. 2) Positive obligations (Art. 2-1) Life (Art. 3) Prohibition of torture (Art. 3) Degrading treatment (Art. 3) Inhuman treatment (Art. 8) Right to respect for private and family life (Art. 8) Positive obligations (Art. 8-1) Respect for family life (Art. 8-1) Respect for home (Art. 8-1) Respect for private life (Art. 14) Prohibition of discrimination (Art. 14) Discrimination (Art. 1) Obligation to respect human rights (Art. 1) Responsibility of States (Art. 1) Jurisdiction of States (Art. 19) Establishment of the Court (Art. 19) Ensure observance of engagements (Art. 58) Denunciation (Art. 58) Cessation of membership of the Council of Europe / (Art. 35) Saker som kan prøves (Art. 35-1) Uttømming av nasjonale rettsmidler (Art. 35-3-a) Ratione loci (Art. 35-3-a) Ratione personae (Art. 35-3-a) Ratione temporis (Art. 37) Stryking av klager -{generell} (Art. 37-1-a) Klageren har ikke til hensikt å følge opp klagen (Art. 2) Retten til liv (Art. 2) Positive plikter (Art. 2-1) Liv (Art. 3) Forbud mot tortur (Art. 3) Nedverdiggende behandling

	(Art. 3) Umenneskelig behandling (Art. 8) Retten til respekt for privatliv og familieliv (Art. 8) Positive plikter (Art. 8-1) Respekt for familieliv (Art. 8-1) Respekt for hjem (Art. 8-1) Respekt for privatliv (Art. 14) Forbud mot diskriminering (Art. 14) Diskriminering (Art. 1) Forpliktelse til å respektere menneskerettighetene (Art. 1) Staters ansvar (Art. 1) Staters jurisdiksjon (Art. 19) Opprettelse av Domstolen (Art. 19) Sikre overholdelse av forpliktelser (Art. 58) Oppsigelse (Art. 58) Opphør av medlemskap i Europarådet
Rettspraksis:	Abdul Wahab Khan v. the United Kingdom (dec.), no 11987/11, § 26, 28 January 2014 Camaño Valle v. Spain, no 43564/17, §§ 53-54, 11 May 2021 Communauté genevoise d'action syndicale (CGAS) v. Switzerland [GC], no 21881/20, §§ 138-146, 27 November 2023 Fedotova and Others v. Russia [GC], nos. 40792/10 and 2 others, §§ 71-72, 17 January 2023 Georgia v. Russia (II) (just satisfaction) [GC], no 38263/08, § 21 and 27, 28 April 2023 Gherghina v. Romania (dec.) [GC], no 42219/07, §§ 83-89, 9 July 2015 H.F. and Others v. France [GC], nos. 24384/19 and 44234/20, 14 September 2022 Ilașcu and Others v. Moldova and Russia [GC], no 48787/99, §§ 311 312, ECHR 2004-VII Loizidou v. Turkey (exceptions préliminaires), no. 15318/89, 23 March 1995, Series A no 310 M.N. and Others v. Belgium (dec.) [GC], no 3599/18, 5 May 2020 Pivkina and Others v. Russia (dec.), nos. 2134/23 and 6 others, § 61, 6 June 2023 Razvozzhayev v. Russia and Ukraine and Udaltsov v. Russia, nos. 75734/12 and 2 others, 19 November 2019 Sandu and Others v. the Republic of Moldova and Russia, nos. 21034/05 and 7 others, 17 July 2018 Svetova and Others v. Russia, no 54714/17, §§ 29-31, 24 January 2023 Udaltsov v. Russia, nos. 75734/12 and 2 others, § 160, 19 November 2019 Ukraine and the Netherlands v. Russia [GC], nos. 8019/16 and 2 others, 30 November 2022 Vučković and Others v. Serbia (preliminary objection) [GC], nos. 17153/11 and 29 others, 25 March 2014 Zambrano v. France (dec.), no 41994/21, § 47, 21 September 2021

Saken omhandler

Saken gjaldt Konvensjonen artikkel 2 om retten til liv, artikkel 3 om forbud mot tortur, artikkel 8 om retten til privatliv og familieliv og artikkel 14 om forbud mot diskriminering. Spørsmålet var om eksisterende og fremtidige negativ påvirkning fra klimaendringene kunne tilbakeføres til de innklagede statene, og om dette utgjorde et brudd på Konvensjonen.

Fakta

Klagerne er seks portugisiske statsborgere som bor i Portugal. Klagerne er født i henholdsvis 1999, 2003, 2012, 2000, 2005, og 2008. Klagerne bor i Merinhas, Leiria, og Sobreda.

Klagerne anvendte internasjonale dokumenter og ekspertrapporter for å underbygge at klimaendringer kan medføre skade på menneskers helse. Klagerne viste til at Portugal allerede hadde opplevd en rekke utslag av global oppvarming, blant annet økte temperaturer som forårsaker hetebølger og skogbranner. Klagerne hevdet at alle de innklagede statene hadde et ansvar for dette. Statene bidro til klimaendringene gjennom å tillate utslipp innenfor sine territorier, ved eksport av fossilt brensel, import av varer som forårsaket utslipp ved produksjonen, og ved utvinning og finansering av utvinning av fossile brennstoffer.

Klagerne anførte at de risikerte skader på grunn av klimaendringene, og at denne risikoen trolig ville øke gjennom deres levetid og senere påvirke klagerne barn. Klagerne hevdet at de allerede hadde opplevd minsket energi, søvnproblemer og færre muligheter til å tilbringe tid eller trene utendørs under hetebølger. Regionene klagerne bodde i var utsatt for en ekstrem brannrisiko, og en skogbrann i 2017 hadde kommet svært nærme flere av klagerne boliger. Klagerne opplevde engstelse, uro og frykt på grunn av dette.

Tre av klagerne uttalte skriftlig at ingen av dem eller deres familie og venner var blitt skadet av brannen i 2017, men at over 60 personer mistet livet i en by i nærheten. Dette påførte klagerne frykt. 45 personer mistet også livet i en senere brann. Klagerne argumenterte med at klimaendringene ville påvirke livene deres på mange måter, blant annet gjennom høye temperaturer og tørke. Klagerne nevnte at de fryktet forverrede allergier, og minskede muligheter til å drive landbruk eller bruke brønner. Klagerne fremhevet at klimaendringene utgjør en klar risiko mot liv, helse og livskvalitet for klagerne og deres generasjon, og at dette gir belastende bekymringer for klagerne.

Klagerne viste videre til konkrete risikofaktorer mot dem, som varme, skogbranner, røyk, luftforurensning og problemer med psykisk helse, dokumentert gjennom internasjonale rapporter. Klagerne viste i tillegg til at Portugal var et av de europeiske landene som ville bli hardest rammet av klimaendringene, og at landet har svært begrensede muligheter til å tilpasse seg til global oppvarming.

Saken ble bragt inn for Domstolen i september 2020.

Anførsler

Klagerne anførte at det hadde skjedd et brudd på Konvensjonen artikkel 2, 3, 8, og 14 på grunn av den eksisterende og alvorlige fremtidige påvirkningen av klimaendringene som kunne tilbakeføres til de innklagede statene. Klagerne anførte særlig virkningene knyttet til hetebølger, skogbranner, og røyk fra skogbranner som påvirket deres liv, velferd, helse og hjem.

Staten imøtegikk klagerens anførsler.

Domstolens vurdering

Domstolen ga først noen overordnede bemerkninger om de rettslige spørsmålene i saken.

Domstolen refererte innledningsvis til de generelle uttalelsene i saken «Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others» [EMD-2020-53600]¹ §§ 410-422. Domstolen uttalte at det er viktige forskjeller mellom de rettslige spørsmålene knyttet til klimaendringer og spørsmålene i tidligere miljørelaterte saker behandlet av Domstolen. Domstolen påpekte at klagerne hevdet å være innenfor jurisdiksjonen til alle de innklagede statene i tråd med Konvensjonen artikkel 1, og at klagerne ikke hadde gjort noe forsøk på å anvende nasjonale rettsmidler i noen av de innklagede statene før saken ble bragt inn for Domstolen.

Domstolen vurderte så spørsmålet om jurisdiksjon. Domstolen avgrenset vurderingen til staters jurisdiksjon i spørsmål om klimaendringene.

De generelle prinsippene om jurisdiksjon følger av Domstolens praksis i blant annet saken *M.N. and Others v. Belgium* §§ 96-109. Utøvelsen av jurisdiksjon er en grunnleggende

forutsetning for at en medlemsstat skal kunne bli holdt ansvarlig for påståtte Konvensjonsbrudd, og statenes jurisdiksjon utøves i utgangspunktet på den aktuelle statens territorium. Internasjonal rett utelukker likevel ikke ekstraterritoriell jurisdiksjon. Grunnlaget for slik jurisdiksjon blir definert og begrenset av andre staters suverene territoriale rettigheter.

Domstolen har anerkjent, som et unntak fra prinsippet om territoriell jurisdiksjon, at en stats handlinger utført utenfor territoriet eller forårsaket virkninger utenfor territoriet, kan falle inn under Konvensjonen artikkel 1.

Et slikt unntak gjelder når staten utøver effektiv kontroll over et område utenfor dets nasjonale territorium, uavhengig av om kontrollen utøves direkte gjennom statens forsvar eller gjennom en underordnet lokal administrasjon. Slik kontroll innebærer typisk at staten utøver offentlig myndighet i form av opprettholdelse av sikkerhet i et område utenfor sitt eget territorium.

Videre kan personer havne under en stats jurisdiksjon etter Konvensjonen artikkel 1 ved at statens agenter anvender makt utenfor territoriet for å bringe personer under sin kontroll. Ekstraterritoriell jurisdiksjon har også blitt anerkjent i situasjoner hvor representanter for en stat har utøvd kontroll over bygninger, fly eller skip hvor individer har blitt holdt under fysisk kontroll. En stats jurisdiksjon kan også bygge på handlinger eller unnlatelser fra diplomatiske representanter ved utøvelsen av offentlig myndighet overfor deres egne borgere eller eiendom. Også spesifikke prosessuelle omstendigheter har i en rekke saker blitt brukt til å rettferdiggjøre anvendelsen av Konvensjonen på hendelser som har skjedd utenfor statens territorium.

Det at beslutninger tatt på et nasjonalt nivå påvirker situasjonen til borgere som bor i utlandet er ikke alene nok til å etablere ekstraterritoriell jurisdiksjon over denne personen jf. bl.a. saken *M.N. and others v. Belgium*. Ved spørsmål om Konvensjonens anvendelse har Domstolen tidligere vurdert om det forelå «eksepsjonelle omstendigheter» som tilsa at staten utøvde ekstraterritoriell jurisdiksjon overfor klagerne. Dette er i hovedsak et spørsmål om faktum, og Domstolen må vurdere om staten utøvde autoritet eller kontroll over personen.

Domstolen påpekte videre at de ovennevnte prinsippene var gjentatt i flere dommer, herunder i saken *Ukraine and the Netherlands v. Russia*. I dommen utbroderes blant annet kravet om kontroll fra en statlig agent. Vilåret omfatter to mulige hendelser; for det første at en statlig agent/representant utøver fysisk kontroll og makt over et offer eller en eiendom, og for det andre isolerte eller spesifikke voldshandlinger som innebærer et element av nærhet. Eksempler på det sistnevnte er slag eller skyting. En eventuell jurisdiksjon som etableres på dette grunnlaget er personlig for offeret, og skal sikre de Konvensjonsrettighetene som er relevante for offerets situasjon. Dette innebærer at Konvensjonsrettighetene til en viss grad kan deles opp og tilpasses.

Domstolen gikk så over til den konkrete vurderingen.

Domstolen slo fast at alle klagerne falt under Portugals territoriale jurisdiksjon, siden de er bosatt i Portugal. Det var uomtvistet at klagerne ikke falt under noen av de andre innklagede statenes territoriale jurisdiksjon. Domstolen påpekte imidlertid at spørsmålet om jurisdiksjon måtte separeres fra spørsmålet om statens faktiske ansvar for de påståtte konvensjonsbruddene.

Domstolen vurderte så om det kunne etableres jurisdiksjon over klagerne etter prinsippene om ekstraterritoriell jurisdiksjon.

Domstolen slo fast at ingen av de innklagede statene utøvde effektiv kontroll i et område utenfor sitt nasjonale territorium som kunne bringe klagerne innenfor deres jurisdiksjon.

Det kunne heller ikke etableres jurisdiksjon basert på kriteriet om kontroll fra statens representanter, eller kriteriet om en rettslig sammenknytning på grunnlag av påbegynte nasjonale rettsprosesser.

Domstolen vurderte deretter om det forelå eksepsjonelle omstendigheter som kunne gi grunnlag for jurisdiksjon for de innklagede statene. Domstolen påpekte først at jurisdiksjon ikke kan etableres for en person utenfor territoriet kun fordi det er foretatt en beslutning på nasjonalt nivå som påvirker denne personen.

Domstolen uttalte at det ikke forelå omstendigheter i saken som samsvarte med det som var blitt ansett som «spesielle omstendigheter» i tidligere praksis. Domstolen påpekte at tidligere praksis ikke fastla dette kriteriet som en spesifikk rettslig test, men heller som en versjon av kriteriet om effektiv autoritet og kontroll.

Domstolen påpekte likevel at saker om klimaendringer inneholder spesifikke karakteristikk som skiller dem fra «klassiske» miljø saker, og som kan kreve tilpasninger av eksisterende praksis. Domstolen måtte derfor vurdere om det var grunn til å utvikle eksisterende praksis.

Domstolen anerkjente at det er statene som har kontroll over aktiviteter på deres territorium som produserer drivhusgasser, og at mange stater har tatt på seg internasjonale forpliktelser på miljøfeltet. Domstolen påpekte også at det er en viss årsakssammenheng mellom aktiviteter på statenes territorier som skaper drivhusgasser og velferden til mennesker i andre land. Klimaendringene er et globalt fenomen og et eksistensielt problem for menneskeheten, som hver stat bærer sin del av ansvaret for.

Ifølge Domstolen kunne imidlertid ikke disse betraktningene alene gi et nytt grunnlag for ekstraterritoriell jurisdiksjon, eller en utvidelse av eksisterende jurisdiksjon.

Domstolen avviste videre klagerens argumenter om at de påståtte positive pliktene for statene på klimafeltet kunne være et tilstrekkelig grunnlag for jurisdiksjon over individer utenfor territoriet eller statens autoritet og kontroll. Domstolen påpekte også at det ikke var en særlig forbindelse mellom klagerne og noen av de innklagede statene, unntatt Portugal, selv om klagerne var EU-borgere.

Domstolen påpekte også at Konvensjonen ikke er utformet for å gi et generelt vern av miljøet, og at andre konvensjoner og nasjonale lover er utformet med dette formålet. Domstolen pekte på at Konvensjonssystemet bygger på prinsippet om territoriell jurisdiksjon og subsidiaritet, og at det ville være et radikalt avvik fra dette å fastlegge jurisdiksjon for å gi et bredere vern av rettigheter knyttet til klimaendringene.

Domstolen avviste videre Klagernes anførsel om at det ville være lite effektivt å bringe inn en sak mot Portugal alene, og at de ikke hadde en annen måte å holde de øvrige innklagede

statene ansvarlige på. Domstolen anerkjente at klimaendringene er et globalt fenomen som må adresseres på globalt nivå, men at hver stat har et ansvar for å iverksette tiltak mot klimaendringer, uavhengig av andre staters handlinger eller unnlatelser. Det er derfor ikke en risiko for et vakuum i beskyttelsen av Konvensjonens rettigheter. Domstolen la også vekt på at det eksisterer en omfattende internasjonal prosess for å adressere statenes klimaansvar. Domstolen slo fast at den ikke kunne etablere jurisdiksjon for 31 andre stater på grunnlag av at Portugal bare hadde et begrenset ansvar for klimaendringene.

Domstolen kom videre til at jurisdiksjon ikke kunne etableres basert på statenes kontroll over klageres interesser etter Konvensjonen.

Domstolen påpekte at en etablering av ekstraterritoriell jurisdiksjon slik klagerne ønsket ville medføre et uholdbart nivå av uforutsigbarhet for medlemsstatene, som ikke hadde grunnlag i Konvensjonen. Det var heller ikke grunnlag for å basere tolkningen av Konvensjonen artikkel 1 på hvordan virkeområdet for andre konvensjoner blir fastlagt.

Domstolen påpekte at den er bevisst på den pågående utviklingen på klimafeltet, men at det likevel ikke var grunnlag i Konvensjonen for å utvide medlemsstatenes jurisdiksjon slik klagerne hadde anført.

Domstolen konkluderte med at jurisdiksjon var etablert for Portugal, men ikke for de andre innklagede statene. Klagen måtte derfor avvises etter Konvensjonen artikkel 35 §§ 3 og 4 for de andre innklagede statene enn Portugal.

Domstolen vurderte så spørsmålet om uttømming av nasjonale rettsmidler.

Domstolen uttalte først at de generelle prinsippene om uttømming av nasjonale rettsmidler ble fastlagt bl.a. i saken *Vuckovic and Others v. Serbia* [EMD-2011-17153]¹ §§ 69-77. I denne saken fremhevet Domstolen subsidiaritetsprinsippet, og at Domstolen i utgangspunktet kun er ansvarlig for overvåkning av medlemsstatenes gjennomføring av sine Konvensjonsforpliktelser. Regelen om uttømming av nasjonale rettsmidler bygger på en forutsetning om at det finnes et effektivt rettsmiddel nasjonalt, og Domstolen skal i utgangspunktet ikke ta over medlemsstatenes ansvar for å sikre at Konvensjonsrettigheter

beskyttes på nasjonalt nivå.

Domstolen påpekte at stater er fritatt fra å svare for et internasjonalt organ før de har fått muligheten til å korrigere feil gjennom sitt eget rettssystem. Domstolen fremhevet at den ikke er en førsteinstansdomstol, og at den hverken er tilpasset til eller har kapasitet til å ha denne funksjonen.

Kravet om uttømming av nasjonale rettsmidler innebærer at klageren må bruke normale rettsmidler som er tilgjengelige og tilstrekkelige for klagerens påståtte Konvensjonsbrudd. Rettsmidlene må være tilstrekkelig sikre, tilgjengelige og effektive i praksis. Etter Konvensjonen artikkel 35 må argumentene som skal føres for Domstolen tidligere være anført for nasjonale domstoler i samsvar med de formelle kravene og fristene etter nasjonal rett.

Det gjelder imidlertid ikke et krav om å anvende rettsmidler som er utilstrekkelige eller ineffektive. For å oppfylle kravet til effektivitet må rettsmiddelet være i stand til å direkte reparere det påståtte konvensjonsbruddet, og gi rimelige utsikter til gjennomslag. Det er staten som har bevisbyrden for at relevante rettsmidler er effektive og tilgjengelige, men klageren må bevise at det aktuelle rettsmiddelet er uttømt, eller ikke var tilstrekkelig eller effektivt i den konkrete saken.

Domstolen gikk så over til den konkrete vurderingen.

Domstolen påpekte først at spørsmålet om uttømming av nasjonale rettsmidler kun ville bli vurdert overfor Portugal. Domstolen påpekte at klagerne ikke hadde initiert noen rettslig prosess knyttet til sakene sine i Portugal, og avviste at det ikke forelå sikre og effektive rettsmidler for klagernes sak. Domstolen påpekte at det forelå et omfattende system av rettsmidler i den nasjonale rettsordenen, og at klimarett nå var en reell del av det nasjonale rettssystemet i Portugal, selv om det ikke var avsagt noen dommer om klimaendringene så langt.

I lys av det ovennevnte og saken som helhet fant Domstolen ikke grunnlag for å unnta klagerne fra kravet om uttømming av nasjonale rettsmidler. Hvis klagerne hadde oppfylt kravet ville nasjonale domstoler fått muligheten til å selv vurdere om det forelå

konvensjonsbrudd, og Portugal ville kunnet bygge på nasjonale domstolars vurderinger i prosessen for Domstolen.

Domstolen konkluderte derfor med at klagen mot Portugal måtte avvises på grunn av manglende uttømming av nasjonale rettsmidler etter Konvensjonen artikkel 35 §§ 1 og 4.

CASE OF CARÊME v. FRANCE

Instans	Menneskerettsdomstolen – Domstol (Storkammer) - Vedtak
Tittel	CASE OF CARÊME v. FRANCE
Avsigelsesdato	2024-04-09
Saksnr.	7189/21
Viktighetsnivå	Key cases
Klager	Carême
Innklaget	Frankrike
Internettpublisering	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-233174
Konklusjon	Ikke egnet for prøving (Art. 35) Saker som kan prøves (Art. 35-3-a) Ratione personae
Votum	Ikke separat votum
Artikler	EMK art 35 EMK art 35-3-a EMK art 2 EMK art 2-1 EMK art 8 EMK art 8-1 EMK art 34
Stikkord:	(Art. 35) Admissibility criteria (Art. 35-3-a) Ratione personae (Art. 2) Right to life (Art. 2-1) Life (Art. 8) Right to respect for private and family life (Art. 8-1) Respect for family life (Art. 8-1) Respect for home (Art. 8-1) Respect for private life (Art. 34) Individual applications (Art. 34) Actio popularis (Art. 34) Victim / (Art. 35) Saker som kan prøves (Art. 35-3-a) Ratione personae/Personelle vilkår (Art. 2) Retten til liv

	(Art. 2-1) Liv (Art. 8) Retten til respekt for privatliv og familieliv (art. 8-1) respekt for sitt familieliv (Art. 8-1) Respekt for sitt hjem (Art. 8-1) Respekt for sitt privatliv (art. 34) Individklager (Art. 34) Actio popularis (Art. 34) Offer
Rettspraksis:	Aly Bernard and Others and Greenpeace – Luxembourg v. Luxembourg (dec.), no. 29197/95, 29 June 1999 Assanidze v. Georgia [GC], no. 71503/01, § 148, ECHR 2004 II Brincat and Others v. Malta, nos. 60908/11 and 4 others, 24 July 2014 Budayeva and Others v. Russia, nos. 15339/02 and 4 others, § 137, ECHR 2008 (extracts) Caron and Others v. France (dec.), no. 48629/08, 29 June 2010 Fadeyeva v. Russia, no. 55723/00, §§ 68 69, ECHR 2005 IV Mamasakhlisi and Others v. Georgia and Russia, nos. 29999/04 and 41424/04, § 282, 7 March 2023 Slovenia v. Croatia (dec.) [GC], no. 54155/16, § 61, 18 November 2020 Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland [GC], no. 53600/20, 9 April 2024

Saken omhandler

Saken gjaldt Konvensjonen artikkel 2 om retten til liv og Konvensjonen artikkel 8 om retten til respekt for sitt privatliv, familieliv og hjem. Spørsmålet i saken var om Konvensjonen ble krenket fordi staten ikke hadde foretatt adekvate tiltak for å forebygge klimaendringer, særlig fordi en kommune kunne bli utsatt for klimapåvirkede oversvømmelser i perioden 2030-2040.

Fakta

Klageren er en fransk statsborger født i 1960. I perioden mars 2001 til juli 2019 var han ordfører i kommunen Grande-Synthe (heretter «kommunen»), og i mai 2019 ble han medlem av Europaparlamentet. I den forbindelse flyttet han til Brussel, hvor han fremdeles var bosatt da saken ble bragt inn for Domstolen.

I november 2018 anmodet klageren, på vegne av seg selv og kommunen, myndighetene om å gjennomføre tre klimatiltak. Det første tiltaket var å redusere utslippet av klimagasser for å overholde Frankrikes miljøforpliktelser. Det andre tiltaket var å gjennomføre lovendringer og reguleringer som sikrer prioritering av klimasaker og forbyr tiltak som øker klimagassutslippet. Det tredje tiltaket var å tilpasse infrastrukturen i Frankrike til klimaendringene.

Klageren fikk aldri svar på henvendelsen. På vegne av seg selv og kommunen, klaget han derfor myndighetene inn for den øverste forvaltningsdomstolen (Conseil d'État) i januar 2019. I klagen ba han instansen overprøve myndighetenes implisitte avslag av anmodningen fra november 2018.

Forvaltningsdomstolen avgjorde saken i november 2020. Instansen fant at kravet om å iverksette lovendringer ikke kunne prøves rettslig av hensyn til maktfordelingsprinsippet. Instansen kunne imidlertid prøve kravene som gjaldt reduksjon av klimagassutslipp, klimatilpassing av infrastruktur og prioritering av klimasaker.

Forvaltningsdomstolen vurderte deretter om klagerne hadde rettslig interesse av å få prøvet saken. På dette punktet konkluderte instansen med at kommunen hadde rettslig klageinteresse, siden den var særlig utsatt for negative klimakonsekvenser. Klageren hadde imidlertid ikke rettslig interesse i saken, verken som borgemester for eller eier av bolig i kommunen.

Sistnevnte fordi det ikke var indiksjoner på at han ville bo i kommunen framover eller om 20 år – når boligen hans sannsynligvis ville bli oversvømt på grunn av klimaendringer.

Forvaltningsdomstolen kunne derfor bare prøve kravene framsatt på vegne av kommunen.

I vurderingen av kravene viste forvaltningsdomstolen til at statene har et felles, men differensiert ansvar for å iverksette nødvendige klimatiltak. Videre bemerket den at selv om UNFCCC og Parisavtalen ikke hadde en direkte effekt på enkeltpersoner, måtte de tas i betraktning ved tolkningen av nasjonal rett. Deretter ble det vist Frankrikes etterlevelse av angitte klimamålene.

Etter gjennomgangen av disse forholdene, konkluderte forvaltningsdomstolen med at det var nødvendig å gjennomføre ytterligere undersøkelser for å avgjøre om myndighetene var pålagt å treffe ytterligere klimatiltak. Hva gjaldt kravene om klimatilpassing av infrastruktur og prioritering av klimasaker, så var førstnevnte utilstrekkelig begrunnet og sistnevnte ikke egnet for behandling.

Klageren bragte saken inn for Domstolen i januar 2021.

Etter at saken ble bragt inn for Domstolen, traff forvaltningsdomstolen en ny avgjørelse i saken i juli 2021. Denne gangen ble myndighetene pålagt å iverksette ytterligere klimatiltak innen mars 2022. I vurderingen ble det vist til at reduksjonen av klimagasser hadde vært utilstrekkelig i 2019 og 2020, og at det var nødvendig å treffe nye tiltak innen kort tid for å etterleve angitte klimamål.

I mai 2022 ble saken klageren hadde bragt inn for Domstolen i januar 2021 henvist til Storkammer.

Rett før saken ble henvist til Storkammer, reiste kommunen nok en sak for forvaltningsdomstolen. Denne gangen med krav for myndighetenes manglende oppfyllelse av kjennelsen fra juli 2021. I mai 2023 konkluderte forvaltningsdomstolen med at myndighetene måtte iverksette ytterligere klimatiltak innen juni 2024 og framlegge en framdriftsplan for disse innen desember 2023.

Anførsler

Klageren hevdet at statens klimatiltak var utilstrekkelige og derfor krenket retten til liv etter Konvensjonen artikkel 2 og retten til respekt for privatliv, familieliv og hjem etter Konvensjonen artikkel 8.

Klageren argumenterte med at klimakrisen kunne få fatale konsekvenser og redusere livskvaliteten i hjemmet, særlig for ham som var utsatt for flom i kommunen og helseutfordringer knyttet til astma.

Videre fremholdt klageren at han hadde rettslig interesse i å prøve saken, både som ordfører og innbygger av kommunen. Forvaltningsdomstolens avgjørelse fra juli 2021 endret heller ikke dette. Derfor hadde han fremdeles offerstatus i saken.

Staten imøtegikk klagerens påstander.

For det første fremholdt staten at klagerens formål var å beskytte allmenne klimainteresser, og ikke egne individuelle rettigheter. Staten argumenterte med at verken Konvensjonen artikkel 2 eller artikkel 8 garanterer allmenne klimainteresser som sådan. I tillegg ble det vist til at klagen måtte avvises etter prinsippet om actio popularis.

For det andre hevdet staten at deres unnlatelser ikke medførte inngrep i klagerens rettigheter etter Konvensjonen. Det var ikke tilstrekkelig at han hadde et hus i kommunen og det var ingen indikasjoner på at han ville bo der framover. Klagerens helseutfordringer knyttet til astma endret ikke dette. Forholdet ble ikke anført for forvaltningsdomstolen og hadde derfor heller ingen betydning i den foreliggende klagen.

For det tredje viste staten til at klageren mistet offerstatus etter konvensjonen da forvaltningsdomstolen påla myndighetene å treffe adekvate klimatiltak.

For det fjerde og siste anførte staten at den uansett hadde oppfylt klimaforpliktelsene etter Konvensjonen.

Domstolens vurdering

Domstolen konstaterte innledningsvis at det ikke var nødvendig å ta stilling til alle anførslene fra staten, siden klagen ikke var egnet for prøving etter vurderingene under. Domstolen gikk deretter over til å belyse egnethetsvurderingene i saken.

Først ble det vist til saken Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others (§§ 487 og 488), hvor Domstolen hadde fastlagt de generelle prinsippene om offerstatus etter Konvensjonen artikkel 34 for klimasaker om Konvensjonen artikkel 2 og artikkel 8. Domstolen gikk så over til å anvende prinsippene.

I vurderingen startet Domstolen med å undersøke klimautfordringene klageren hadde påberopt i klagen til forvaltningsdomstolen. Klageren hadde basert seg på klimautfordringene til kommunen, og da særlig risikoen for oversvømmelser på grunn av utilstrekkelige klimatiltak og manglende klimatilpasset infrastruktur. Klageren mente at han var særlig påvirket av disse siden han eide et hus i kommunen.

Domstolen viste videre til forvaltningsdomstolens (Conseil d'État) konklusjon om at kommunen var særlig utsatt for klimaendringer, og at det var nødvendig å iverksette ytterligere klimatiltak uten ugrunnet opphold. Forvaltningsdomstolen kom imidlertid ikke til at klageren hadde en rettslig interesse av å prøve saken, blant annet fordi det ikke var indikasjoner på at han kom til å bo i kommunen. Disse vurderingene fant Domstolen ingen grunn til å betvile. Domstolen viste derfor til saken KlimaSeniorinnen Schweiz and Others (§§ 487 og 488), og konkluderte med at klagerens klimautfordringer var av hypotetisk natur.

Domstolen understrekte videre at klageren hadde solgt huset og flyttet til Brussel. Klageren var dermed kun tilknyttet kommunen via broren, som fremdeles bodde der. Domstolen påpekte derfor at voksne søsken ikke kan påberope seg retten til familieliv etter Konvensjonen artikkel 8, med mindre de kan påvise særlige grunner for dette. Slike grunner kunne imidlertid ikke påvises i saken.

Med henvisning til de overnevnte omstendighetene, konkluderte Domstolen dernest med at Konvensjonen artikkel 34 verken ga klageren offerstatus på grunn av kommunens klimautfordringer etter Konvensjonen artikkel 8 eller artikkel 2. Dette gjaldt uavhengig av om han klaget i kraft av å være innbygger i eller tidligere beboer i kommunen.

Domstolen underbygget konklusjonen med at nesten alle kan ha legitim grunn til å frykte klimarelaterte utfordringer. Motsatt resultat ville dermed gjort det vanskelig å skille

klimasaker om actio popularis beskyttelse, som skal avvises, fra klimasaker hvor klageren har et presserende behov for individuell beskyttelse etter Konvensjonen.

Det neste Domstolen behandlet var om klageren hadde klageadgang på vegne av kommunen, i kraft av å være tidligere ordfører. Domstolen viste til veletablert domstolpraksis om at desentraliserte myndigheter som utøver offentlige funksjoner, herunder kommuner, må anses som statlige organisasjoner. Klagen kunne derfor ikke fremmes på vegne av kommunen etter Konvensjonen artikkel 34. Domstolen bemerket likevel at kommunens interesser hadde blitt forsvart, i henhold til nasjonal rett, for forvaltningsdomstolen i juli 2021.

Til slutt behandlet Domstolen klagerens anførsel om klimarelaterte helseutfordringer knyttet til astma. Domstolen viste til at anførselen ble fremmet for første gang under Storkammerbehandlingen i november 2022. Den utgjorde også en ny og distinkt klage. Med henvisning til Konvensjonen artikkel 35 § 1, besluttet Domstolen derfor å begrense vedtaket til anførselene som forelå da saken ble overført til Storkammer. Klagerens krav knyttet til astma ble derfor ikke behandlet.

Etter vurderingene over, kom Domstolen enstemmig til at klagen ikke var egnet for prøving ratio personae etter Konvensjonen artikkel 35 § 3.

CASE OF BOGDAN v. UKRAINE

Instans	Menneskerettsdomstolen – Domstol (femte seksjon) - Dom
Tittel	CASE OF BOGDAN v. UKRAINE
Avsigelsesdato	2024-02-08
Saksnr.	3016/16
Viktighetsnivå	Key cases
Klager	Bogdan
Innklaget	Ukraina
Internettpublisering	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117921
Konklusjon	Krenkelse av artikkel 6+6-3-c – Retten til en rettferdig rettergang (Artikkel 6 – Straffeprosess Artikkel 6-1 – Rettferdig rettergang) (Artikkel 6-3-c – Forsvar gjennom rettshjelp Artikkel 6-3 – Rett til forsvar Artikkel 6 – Retten til en rettferdig rettergang) Ikke-økonomisk skade – tilkjent (Artikkel 41 – Ikke-økonomisk skade

	Rimelig erstatning
Votum	Ikke separat votum
Artikler	EMK art 6 EMK art 6+6-3-c EMK art 6-3 EMK art 6-3-c EMK art 6-1 EMK art 41
Stikkord:	Art. 6) Right to a fair trial (Art. 6) Criminal proceedings (Art. 6-1) Fair hearing (Art. 6-3-c) Defence through legal assistance (Art. 6-3) Rights of defence (Art. 41) Just satisfaction-{general} (Art. 41) Non-pecuniary damage (Art. 41) Just satisfaction / (Art. 6) Retten til en rettferdig rettergang (Art. 6) Straffeprosess (Art. 6-1) Rettferdig rettergang (Art. 6-3-c) Forsvar gjennom rettslig bistand (Art. 6-3) Rett til forsvar (Art. 41) Rimelig erstatning-{generell} (Art. 41) Ikke-økonomisk skade (Art. 41) Rimelig erstatning
Rettspraksis:	Airey v. Ireland (Article 50), no. 6289/73, 6 February 1981, § 13, Series A no. 41 Akdağ v. Turkey, no. 75460/10, 17 September 2019 Ayetullah Ay v. Turkey, nos. 29084/07 and 1191/08, § 137, 27 October 2020 Balitskiy v. Ukraine, no. 12793/03, 3 November 2011 Belousov v. Ukraine, no. 4494/07, § 63, 7 November 2013 Beuze v. Belgium [GC], no. 71409/10, 9 November 2018 Bozkaya v. Turkey, no. 46661/09, § 45, 5 September 2017 Dvorski v. Croatia [GC], no. 25703/11, §§ 100 and 101, ECHR 2015 Fariz Ahmadov v. Azerbaijan, no. 40321/07, §§ 50-55, 14 January 2021 Gäfgen v. Germany [GC], no. 22978/05, § 169, ECHR 2010 Håkansson and Stureson v. Sweden, no. 11855/85, 21 February 1990, § 66, Series A no. 171-A Hasáliková v. Slovakia, no. 39654/15, §§ 66-78, 24 June 2021 Ibrahim and Others v. the United Kingdom [GC], nos. 50541/08 and 3 others, 13 September 2016 Lalik v. Poland, no. 47834/19, 11 May 2023 Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany (Article 50), no. 6210/73, 10 March 1980, § 15, Series A no. 36 Navone and Others v. Monaco, nos. 62880/11 and 2 others, § 74, 24 October 2013 Ogorodnik v. Ukraine, no. 29644/10, § 108, 5 February 2015

Pishchalnikov v. Russia, no. 7025/04, 24 September 2009
Płonka v. Poland, no. 20310/02, § 38, 31 March 2009
Rooman v. Belgium [GC], no. 18052/11, § 145, 31 January 2019
Sakhnovskiy v. Russia [GC], no. 21272/03, § 90, 2 November 2010
Salduz v. Turkey [GC], no. 36391/02, § 51, ECHR 2008
Sejdovic v. Italy [GC], no. 56581/00, § 86, ECHR 2006 II
Simeonovi v. Bulgaria [GC], no. 21980/04, 12 May 2017
Sitnevskiy and Chaykovskiy v. Ukraine, nos. 48016/06 and 7817/07, § 83, 10 November 2016
Truten v. Ukraine, no. 18041/08, § 66, 23 June 2016
Turbylev v. Russia, no. 4722/09, § 96, 6 October 2015
Türk v. Turkey, no. 22744/07, 5 September 2017
V.Y.R. and A.V.R. v. Bulgaria, no. 48321/20, § 91, 13 December 2022
Y.I. v. Russia, no. 68868/14, § 87, 25 February 2020
Zyakun v. Ukraine, no. 34006/06, 25 February 2016

Saken omhandler

Saken gjaldt Konvensjonen artikkel 6 om retten til en rettferdig rettergang. Spørsmålet var om det forelå et brudd på klagerens rett til rettshjelp fordi han ikke gyldig hadde oppgitt sin rett til advokathjelp. Klageren led av abstinenser etter narkotikamisbruk da han signerte fraskrivelsen.

Fakta

Klageren er en ukrainsk statsborger som er født i 1988. Klageren er fengslet i Vinnytsya.

Utgangspunktet for saken var et innbrudd og et tyveri i en garasje i april 2014. Politiet kom i kontakt med klageren samme kveld. En politietterforsker rapporterte at klageren var blitt informert om sin status som mistenkt og sin rett til advokatbistand samme dag. Klageren laget et håndskrevet notat som ble lagt til denne rapporten, hvor han skrev at han avslo tilbudet om advokathjelp, og at dette ikke var av finansielle grunner. Både klageren og politietterforskeren signerte rapporten.

Noen dager senere gjennomførte politietterforskeren en rekonstruksjon av forbrytelsen, hvor klageren deltok. Dette ble observert av to vitner. Klageren demonstrerte hvordan han hadde gjennomført tyveriet, hans uttalelser ble inkludert i politirapporten og det ble tatt bilder av ham. Dagen etter ble det produsert en arrestrapport med detaljene omkring klagerens arrest. Omtrent en måned senere ble etterforskerne informert om at klageren var tatt i behandling ved et lokalt senter for rusavhengighet. Senteret informerte om at klageren var diagnostisert med psykologiske problemer og atferdsproblemer knyttet til misbruk av opioder og amfetamin.

Da rettssaken begynte ba klageren om å få rettslig bistand, og han fikk oppnevnt en advokat. Han erkjente ikke straffskyld, og uttalte at han hadde kjøpt de aktuelle gjenstandene fra en ukjent person og solgt dem videre til en annen fremmed. Klageren uttalte også at politiet hadde utsatt ham for psykologisk og fysisk press for å få ham til å komme med en falsk tilståelse. I september 2014 instruerte førsteinstansen påtalemyndigheten om å undersøke klagerens påstand om misbruk fra politiets side. Disse undersøkelsene ble avsluttet og gjenåpnet i flere etapper mellom 2014 og 2018.

Når det gjaldt selve straffesaken, ble klageren dømt til seks års fengselsstraff for tyveri og

innbrudd i førsteinstansen i desember 2014. Domfellelsen bygde på uttalelser fra vitner, rekonstruksjonsrapporten, og rapporter fra politiet og tekniske eksperter. Førsteinstansen fant også at klageren hadde oppgitt retten til advokat. Klageren anket over dommen. I mars 2015 opprettholdt ankeinstansen førsteinstansens domfellelse. Klageren anket, med henvisning til de samme argumentene som i den første saken. Klageren anførte i tillegg at han skulle ha fått oppnevnt advokat etter at etterforskerne fikk beskjed om at han hadde rusrelaterte mentale problemer.

Den høyere ankeinstansen opprettholdt domfellelsen i oktober 2015. Den høyere påtalemyndigheten og klagerens advokat søkte om behandling av saken i Høyesterett. De anførte blant annet at klageren ikke gyldig kunne fraskrive seg retten til advokat uten at det var en advokat til stede. I april 2016 fant Høyesterett at klagerens rett til advokat var blitt forklart for ham, og at han hadde fraskrevet seg denne retten på gyldig grunnlag.

Saken ble bragt inn for Domstolen i desember 2015.

Anførsler

Klageren anførte at det forelå et brudd på Konvensjonen artikkel 6, fordi hans rett til advokathjelp ikke var blitt oppfylt. Han hevdet at han ikke fikk forsvart seg ordentlig, på grunn av kombinasjonen av varetektsfengslingen, at han ikke fikk oppnevnt advokat, og abstinensene. Han hevdet at det ble ikke foretatt en vurdering av hans psykiske helse på de relevante tidspunktene.

Staten imøtegikk klagerens anførsler.

Domstolens vurdering

Domstolen presenterte først de generelle prinsippene for vurderingen.

Et av de grunnleggende trekkene ved en rettferdig rettergang etter Konvensjonen artikkel 6 § 3 c) er retten til et effektivt forsvar av en advokat hvis man har en straffesiktelse mot seg. Retten til advokathjelp under etterforskningen kan likevel begrenses midlertidig hvis tungtveiende grunner taler for det. Retten kan bare begrenses i eksepsjonelle omstendigheter, og begrensningen må være basert på en individuell vurdering av de konkrete omstendighetene i saken.

Tungtveiende grunner kan være et presserende behov for å avverge seriøse negative konsekvenser for liv, frihet eller fysisk integritet. I slike tilfeller gjelder en plikt til å beskytte andres rettigheter etter Konvensjonen artikkel 2, 3, og 5 § 1. Sentrale vurderingsmomenter er om beslutningen om å begrense rettshjelp har grunnlag i nasjonal lov, og om omfanget og innholdet av begrensningen var tilstrekkelig klargjort i loven.

Det utgjør ikke automatisk et brudd på Konvensjonen artikkel 6 §§ 1 og 3 c) at det ikke foreligger en tungtveiende grunn. I slike tilfeller må Domstolen likevel foreta en streng rimelighetsvurdering, Myndighetene har bevisbyrden for at rettsprosessen unntaksvis var rettferdig på tross av mangelen på rettshjelp. Hvis det foreligger tungtveiende grunner for å begrense tilgangen på advokathjelp må det foretas en helhetsvurdering av prosessen for å beslutte om den var rettferdig etter artikkel 6 § 1.

Det vil være vanskeligere for myndighetene å bevise at rettergangen var rettferdig hvis tilgang på rettshjelp var forsinket, eller hvis den mistenkte ikke ble gjort oppmerksom på retten til rettshjelp, retten til å ikke inkriminere seg selv, eller retten til å tie. Alle disse rettighetene forutsetter at den mistenkte informeres om dem. Konvensjonen artikkel 6 § 3 c) inneholder en rett til å bli informert om retten til rettshjelp umiddelbart, uavhengig av alder og situasjon, og uavhengig av om vedkommende skal representeres av en offentlig oppnevnt advokat eller selvvalgt advokat.

Domstolen oppga videre en ikke-uttømmende liste av relevante momenter ved vurderingen av prosessuelle svakheter i perioden før en rettssak. Det er relevant å legge vekt på om klageren var særlig sårbar, for eksempel på grunn av alder eller mental kapasitet, det rettslige rammeverket for prosessen og bevisfremleggelsen, om dette ble fulgt, om klageren kunne motsette seg gyldigheten og bruken av bevisene, kvaliteten på bevisene, og om de ble fremskaffet på en måte som skaper tvil om deres pålitelighet. Hvis bevisene er fremskaffet ulovlig er det relevant å vurdere karakteren av lovbruddet, og om bruddet medfører en krenkelse av en annen artikkel i Konvensjonen. Videre er det relevant å legge vekt på karakteren av eventuelle uttalelser, om de ble trukket tilbake eller endret innen kort tid, bruken av bevisene, om bevisene utgjorde en betydelig del av bevisgrunnlaget for en domfellelse, og styrken av de andre bevisene i saken. Det er også relevant om

skyldvurderingen ble foretatt av profesjonelle dommere eller jurymedlemmer, om det er offentlig interesse rundt straffeforfølgelsen av den aktuelle forbrytelsen, og andre relevante prosessuelle sikkerhetsmekanismer i nasjonal rett.

Domstolen fremhevet at Konvensjonen artikkel 6 ikke hindrer en person fra å frasi seg garantiene for en rettferdig rettergang, enten uttrykkelig eller implisitt. Frasigelsen må imidlertid være utvetydig, og sikret av et minimumsnivå av tiltak som samsvarer med betydningen av frasingelsen. En frasingelse må ikke være eksplisitt, men den må være frivillig og innebære en opplyst og intelligent rettighetsavståelse. For at en anklaget skal anses å ha avstått en rettighet implisitt, må det bevises at vedkommende med rimelighet kunne forutse konsekvensene av valget. Avståelsen må heller ikke stride mot en viktig offentlig interesse.

Domstolen gikk så over til den konkrete vurderingen.

Domstolen påpekte først at klageren mest sannsynlig ble de facto arrestert den 14. april, og frihetsberøvet inntil 17. april da han ble offisielt arrestert. Politiet hadde forklart seg ulikt om dette. Fra tidspunktet for arrestasjonen hadde nasjonale myndigheter rimelig grunn til å tro at klageren hadde vært involvert i tyveriet, og at han derfor var en mistenkt i Konvensjonens forstand. Dette innebar at han hadde rett på sikkerhetsgarantiene etter Konvensjonen artikkel 6.

Ifølge politioffiserene ble klageren avhørt på politistasjonen, og informasjon fra dette intervjuet gjorde at politiet fant de stjålne tingene. Dette skjedde før klageren ble informert om hans rett til rettshjelp. Domstolen påpekte at enhver samtale mellom en varetektsfengslet mistenkt og politiet skal behandles som formell kontakt. Dette kan ikke kategoriseres som et uformelt intervju eller utspørring.

Domstolen vurderte så gyldigheten av fraskrivelsen.

For de nasjonale domstolene hevdet klageren at han var blitt mishandlet, og at dette svekket gyldigheten av fraskrivelsen og tilståelsen. Disse påstandene var ikke blitt underbygd av beviser. Klageren anførte videre at fraskrivelsen ikke var gyldig fordi det ikke hadde vært en advokat til stede da han signerte, og fordi han led av mentale og fysiske effekter av

narkotikamisbruk og abstinenser. Domstolen uttalte at fraværet av advokat ved signeringen ikke i seg selv gjorde fraskrivelsen ugyldig. Ifølge Høyesterett var det heller ikke et krav om en advokats tilstedeværelse etter nasjonal lov hvis det ikke var blitt oppnevnt noen advokat.

Domstolen uttalte imidlertid at klageren led av effektene av narkotikamisbruk da han ble de facto arrestert den 14. april 2014. Klageren signerte fraskrivelsen to dager senere. Det var ingen indikasjoner på at klageren hadde tilgang på narkotika eller substitutt-terapi i varetekt, og det var derfor troverdig at han led av abstinenser da han signerte. Domstolen uttalte at omstendighetene rundt klagerens udokumenterte varetekt, kombinert med sannsynligheten for at han led av abstinenser, skapte usikkerhet ved om fraskrivelsen var frivillig.

Under slike omstendigheter er det nasjonale domstoler som skal fastlegge om fraskrivelsen har vært frivillig og gyldig, på tross av usikkerhetene. I denne saken bestred ikke nasjonale domstoler at klagerens psykologiske problemer i prinsippet kunne være et hinder for en gyldig fraskrivelse. Etter nasjonal rettspraksis kunne klagerens diagnose potensielt medføre at han ikke gyldig kunne fraskrive seg prosessuelle rettigheter.

Nasjonale domstoler kom likevel til at myndighetene ikke ble klar over klagerens avhengighet før i mai 2014, etter at etterforskningen som involverte klageren var fullført. Domstolene kommenterte ikke det faktum at sykebiler måtte tilkalles til klageren flere ganger fra og med den 17. april, på grunn av symptomer på abstinenser. Domstolene forklarte heller ikke hvordan klageren kunne bli registrert hos et avhengighetssenter den 18. april, mens han fremdeles ble holdt i varetekt.

Det kom senere fram at politiet hadde visst om klagerens avhengighet fra starten av etterforskningen, og de nasjonale domstolenes mangelfulle vurdering ble avdekket. Selv om nasjonal rett i utgangspunktet oppstilte en sikkerhetsmekanisme for slike situasjoner, ble denne gjort ineffektiv på grunn av politiets opptreden. Domstolen understreket at politiet hadde tilbakeholdt sentral informasjon fra de relevante myndighetene.

Det var også relevant at klageren ikke ble informert om retten til å tie før han signerte fraskrivelsen. Retten til å tie og retten til rettshjelp er separate, og en fraskrivelse av den ene innebærer ikke en fraskrivelse av den andre. Rettighetene er likevel komplementære, siden

personer i politiets varetekt må få oppnevnt en advokat når de ikke har blitt informert om retten til å tie. Det at klageren ikke var blitt informert om dette talte mot fraskrivelsens gyldighet.

På grunnlag av det ovennevnte kom Domstolen til at staten ikke hadde bevist at klageren hadde fraskrevet seg sin rett til rettshjelp på gyldig grunnlag. Domstolen påpekte at det ikke forelå tungtveiende grunner for å begrense retten til rettshjelp i dette tilfellet. Domstolen måtte derfor anvende en streng standard for å vurdere om fraværet av en advokat hadde underminert rettferdigheten av prosessen. Staten har bevisbyrden.

Domstolen gikk så over til å vurdere rettferdigheten av prosessen som helhet.

Domstolen vurderte spørsmålet i lys av kriteriene fastlagt i sakene Ibrahim and others v. the United Kingdom og Beuze v. Belgium. Faktorer som tilsier at prosessen har vært rettferdig er i) at bevisene har vært vurdert av profesjonelle dommere, ii) at det ikke er indikasjoner på at nasjonal lov er brutt for å samle de relevante bevisene, iii) at det ikke er faktorer som skaper tvil rundt påliteligheten av klagerens uttalelser, og iv) om det var betydelig offentlig interesse i å forfølge den aktuelle forbrytelsen.

Domstolen påpekte at klageren til en viss grad var sårbar på grunn av hans helsemessige tilstand. De omstridte uttalelsene var også direkte inkriminerende. De skjedde ved begynnelsen av etterforskningen, utgjorde rammen for hvordan myndighetene tilnærmet seg etterforskningen, og var derfor en sentral del av bevisgrunnlaget mot klageren.

Klagerens uttalelser under rekonstruksjonen hadde en sentral rolle i rettsprosessen. Ingen andre beviser viste direkte at han hadde gjennomført et innbrudd og tyveri, og nesten alle de andre bevisene mot klageren var utledet fra uttalelser han kom med under rekonstruksjonen. De fleste andre vitnebevisene var kun bekreftelser på at han hadde tilstått.

Selv om klageren hadde mulighet til å utfordre gyldigheten av bevisene, gjorde de nasjonale domstolene kun en overfladisk vurdering av hans psykiske tilstand under rekonstruksjonen. Domstolene vurderte ikke i tilstrekkelig grad klagerens anførsler om brudd på hans rett til advokat. Selv om det eksisterte en relevant regel i nasjonal rett ble denne ikke brukt.

Nasjonale domstolars manglende vurdering av fraskrivelsens gyldighet hadde alvorlige konsekvenser for rettferdigheten av rettsprosessen som helhet.

På dette grunnlaget var Domstolen ikke overbevist om at rettsprosessen som helhet reparerte feilene som ble begått i de første dagene av etterforskningen. Staten hadde ikke bevist at rettsprosessen var rettferdig på tross av begrensningen på klagerens rett til rettshjelp.

Domstolen konkluderte enstemmig med at det forelå et brudd på klagerens rettigheter etter Konvensjonen artikkel 6 §§ 1 og 3 c).

CASE OF DIAN v. DENMARK

Instans	Menneskerettsdomstolen – Domstol (fjerde seksjon) - Vedtak
Tittel	DIAN v. DENMARK
Avsigelsesdato	2024-05-21
Saksnr.	44002/22
Viktighetsnivå	Key cases
Klager	Dian
Innklaget	Danmark
Internettpublisering	https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-234499
Konklusjon	Ikke egnet for prøving (Art. 35) Saker som kan prøves (Art. 35-3-a) Ratione Materiae
Votum	Ikke separat votum
Artikler	EMK art 8 EMK art 8-1 EMK art 35 EMK art 35-3-a
Stikkord:	(Art. 8) Right to respect for private and family life (Art. 8-1) Respect for private life (Art. 35) Admissibility criteria (Art. 35-3-a) Ratione materiae / (Art. 8) Retten til respekt for privatliv og familieliv (Art. 8-1) Respekt for privatliv (Art. 35) Saker som kan prøves (Art. 35-3-a) Ratione materiae

Rettspraksis:

Lăcătuș v. Switzerland, no. 14065/15, §§ 16 and 52-60, 19 January 2021

Saken omhandler

Saken gjaldt Konvensjonen artikkel 8 om retten til privatliv og artikkel 10 om ytringsfrihet. Spørsmålet var om det utgjorde en krenkelse av Konvensjonen at klageren var blitt dømt til tyve dagers fengselsstraff for å ha tigget i en gågate i København.

Fakta

Klageren er en rumensk statsborger som er født i 1957 og har ukjent adresse. Klageren tilbragte flere perioder i Danmark over flere år. Han oppholdt seg vanligvis rundt tre måneder i Danmark, før han dro tilbake til Romania i omtrent en måned.

I desember 2013 fikk klageren en advarsel fordi at han tigget, og i august 2015 ble han dømt til syv dagers fengselsstraff for tigging. I mars 2019 ble klageren straffedømt i førsteinstansen for å ha tigget i en gågate i København i januar 2019. Han ble også dømt for å ha fornærmet en politiinspektør i november 2018. Den totale straffen ble satt til tyve dagers fengselsstraff. Domstolen la vekt på at klageren tidligere var dømt for tigging, og besluttet også konfiskering av 190.50 danske kroner.

Klageren anket over dommen, og anførte blant annet at han hadde vekslet mellom opphold i Danmark og Romania i flere år og at han hadde vært i Danmark i to måneder da han begikk lovbruddet. Han påpekte også at han var i Danmark med sin voksne sønn, som jobbet på en fabrikk i Storbritannia. Klageren kunne ikke skaffe seg en inntekt i Romania, men i Danmark kunne han selge aviser, samle flasker og tigge. Pengene som ble funnet på ham i januar 2019 kom fra salg av aviser og samling av flasker. Klageren opplyste også at han ikke ville kunne skaffe en jobb i Danmark fordi han var analfabet, at det kostet ham ca. 100 euro å reise mellom Danmark og Romania, og at han hadde et hus i Romania, men at han ikke kunne bruke det. Klageren fortalte videre at han hadde en kone og tolv voksne barn, at han jevnlig sendte penger til familien i Romania, og at han brukte kokain og cannabis som forbipasserende la i koppen han brukte for å tigge.

Ankedomstolen opprettholdt førsteinstansens beslutning i november 2021. Høyesteretts ankeutvalg nektet klagerens anke fremmet til Høyesterett i mai 2022.

Saken ble bragt inn for Domstolen i september 2022.

Anførsler

Klageren anførte at anke-domstolens dom fra november 2021, som ble rettskraftig i mai 2022, utgjorde et brudd på Konvensjonen artikkel 8 og artikkel 10.

Staten imøtegikk klagerens anførsler. Staten anførte prinsipalt at klagen måtte avvises fordi den ikke falt innenfor virkeområdet til Konvensjonen artikkel 8. Staten anførte også det ikke forelå et inngrep i klagerens rett til privatliv. Staten hevdet at klageren kunne fått sine behov dekket gjennom Danmarks ordninger for offentlig økonomisk støtte. Staten hevdet også at klageren ikke var i en like utsatt situasjon som klageren i den sammenlignbare dommen inntatt i *Lacatus v. Switzerland*.

Domstolens vurdering

Domstolen vurderte først om det forelå et brudd på Konvensjonen artikkel 8

Domstolen påpekte innledningsvis at i *Lacatus v. Switzerland* hadde Domstolen undersøkt om saken var egnet til behandling på eget initiativ, selv om staten ikke hadde anført dette. I den saken konkluderte Domstolen med at Konvensjonen artikkel 8 i seg selv ikke inneholder en rett til å tigge. Domstolen vurderte likevel at menneskelig verdighet er et iboende konsept i Konvensjonen, og at en persons verdighet blir betydelig svekket hvis vedkommende ikke har tilstrekkelige midler til å dekke sitt livsopphold. I slike tilfeller innebærer tigging en form for livsstil som søker å forbedre en inhuman og risikabel situasjon. Domstolen understreket imidlertid at hver sak må vurderes konkret, særlig i lys av personens økonomiske og sosiale situasjon.

Domstolen pekte videre på at klageren i *Lacatus v. Switzerland* var 19 år gammel, analfabet, arbeidsløs og ekstremt fattig. Klageren mottok ingen sosiale ytelser eller støtte fra en tredjeperson. I det tilfellet godtok Domstolen at klageren kunne sikre en inntekt og lette sin fattigdom gjennom tigging. Ved å håndheve et generelt forbud mot tigging hindret myndighetene henne fra å forsøke å skaffe en form for hjelp som kunne sikre hennes grunnleggende behov. Domstolen uttalte at retten til å be om hjelp fra andre i en slik situasjon er en essensiell del av rettighetene etter Konvensjonen artikkel 8.

Domstolen gikk så over til den konkrete vurderingen.

Domstolen påpekte at ankedomstolen hadde lagt til grunn at klagen falt innenfor virkeområdet til Konvensjonen artikkel 8. Ankedomstolen hadde likevel kommet til at klageren ikke var i en åpenbart sårbar situasjon hvor tigging var hans eneste reelle alternativ for å sikre egen overlevelse. Ankedomstolen la vekt på at klageren hadde inntekt fra andre aktiviteter, at han kunne reise mellom Romania og Danmark flere ganger, at han jevnlig sendte penger til familien sin i Romania, og at han var i besittelse av ca. 135 euro ved pågripelsen.

Domstolen pekte videre på at klageren ifølge ankedomstolen ikke hadde rett på offentlig økonomisk støtte i Danmark eller Romania. Domstolen fremhevet imidlertid at personer i Danmark som ikke kan dekke sine grunnleggende behov gjennom inntekt eller støtte fra pårørende har rett til offentlig støtte. Utlendinger uten oppholdstillatelse i Danmark har også tilgang til offentlig støtte inntil utsendelse kan gjennomføres. Personer som oppholder seg i Danmark kan dermed få dekket sine grunnleggende behov gjennom offentlige ordninger. Både staten og dansk Høyesterett hadde funnet det usikkert om retten til å tigge var beskyttet av Konvensjonen artikkel 8 i slike tilfeller.

Domstolen vurderte så klagerens økonomiske og sosiale situasjon. Domstolen understrekte at vurderingen bygde på informasjon fra klageren selv, som vanskelig kunne bekreftes av nasjonale myndigheter. Domstolen vurderte derfor at klageren hadde bevisbyrden for at han var i en risikabel og sårbar situasjon, og at han manglet midler for å sikre sitt livsopphold.

Domstolen påpekte at det var ukjent hvordan klageren hadde klart å leve i Danmark i de to månedene før januar 2019 og under de tidligere oppholdene hans i Danmark. Det var også uklart hvor mye han tjente på å pante flasker og selge aviser, hvor mye penger han hadde sendt til familien sin i Romania, og om han mottok støtte fra sin kone, sine barn eller tredjeparter. Videre var det uavklart hvorfor han ikke hadde tilgang til sitt eget hus i Romania, om arbeidsløsheten hans var permanent, om han hadde blitt nektet økonomisk støtte i Romania og hvordan han hadde klart å bruke kokain og cannabis i åtte år på grunnlag av donasjoner fra forbipasserende alene.

Selv om mange fakta var uavklarte hadde klageren uttalt at han var 61 år gammel, analfabet og arbeidsløs. Han hadde kunnet reise mellom Romania og Danmark flere ganger siden 2013,

med reiseutgifter på ca. 100 euro per tur. Under oppholdene i Danmark skaffet han penger ved å selge aviser og pante flasker. Han kunne sende penger til familien sin i Romania med jevne mellomrom, og han hadde et hus der. Han hadde brukt kokain og cannabis i åtte år, og da han ble pågrepet var han i besittelse av omtrent 135 euro i kontanter. Domstolen påpekte at klageren har rett til innreise og opphold i Danmark i inntil tre måneder uten administrative krav, siden han er EU-borger. Han kunne også søkt om bistand til retur hvis han havnet i en økonomisk krise.

På grunnlag av det ovennevnte var Domstolen ikke overbevist om at klageren manglet tilstrekkelige midler til sitt livsopphold, eller at tigging var hans eneste mulighet til å sikre egen overlevelse. Domstolen fant det ikke bevist at tigging var en livsstil klageren valgte for å overvinne en inhuman og risikabel situasjon, og for å beskytte sin menneskelige verdighet. Domstolen påpekte at klageren fra 2013 skaffet et levebrød i Danmark ved å selge aviser, samle flasker og tigge, og at klageren både kunne skaffe en inntekt og sende penger til familien i Romania på dette grunnlaget. Tigging var dermed en inntektskilde for klageren.

Domstolen påpekte også at det ikke var tale om et generelt forbud mot tigging, i motsetning til det som var tilfellet i *Lacatus v. Switzerland*. I Danmark kan en person bare straffes for tigging hvis det skjer på en personlig måte som utgjør en plage for offentligheten, og hvis personen er blitt advart først. Det er også straffbart å tigge i gågater, på stasjoner, ved matbutikker eller på offentlig transport. Klageren kunne altså fortsette å tigge i København og i Danmark utenfor disse områdene, forutsatt at det ikke skjedde på en personlig og plagsom måte.

På grunnlag av det ovennevnte konkluderte Domstolen enstemmig med at Konvensjonen artikkel 8 ikke kom til anvendelse på den foreliggende saken, og at denne delen av klagen måtte avvises etter Konvensjonen artikkel 35 §§ 3 (a) og 4.

Domstolen vurderte så klagerens anførsel under Konvensjonen artikkel 10.

Domstolen uttalte at saksmaterialet og den tidligere vurderingen under artikkel 8 ikke ga noen holdepunkter for at det forelå et brudd på klagerens rettigheter etter Konvensjonen artikkel 10.

Domstolen konkluderte enstemmig med at også denne delen av klagen var åpenbart grunnløs og måtte avvises etter Konvensjonen artikkel 35 §§ 3 (a) og 4.